JACOBI FACCIOLATI
RUDIMENTA
LOGICÆ.

EDITIO SECUNDA

RETRACTATIOR.

VENETIIS

ÆRE JO. BAPTISTÆ ALBRITII HIER. FIL.

MDCCXXXVIII.

EPISTOLA PRÆMISSA

EDITIONI PRIMÆ

AD

MARCUM FOSCARENUM

Patritium Venetum, nunc Equitem, & Legatum ad ſummum Pontificem

CLEMENTEM XII.

Uicumque opuſculum hoc tuo nomine ornatum videbit, ſtatim cogitabit, quale quantumque præſidium exiguo libello mihi comparaverim. Ego vero non tam præſidem quæſivi, quam judicem. Neque enim Familiæ gratiam & auctoritatem ſpectavi, quæ tanta eſt, quanta eſſe maxima in libera civitate poteſt; ſed ingenium ſpectavi tuum, doctrinam, eruditionem, & cetera ornamenta animi, quibus litterarum judicia rectiſſime

fiunt. Dicam paucis: MARCUM appello, non FOSCARENUM. Itaque etiamſi tanti Patris filius non eſſes, taliumque Majorum nepos, attamen noſtra hæc tibi afferrem, qui non molem ſpeciemque reputabis, ſed rerum pondus, ſi quod eſt, cognoſcere potes, ſuiſque momentis expendere. Id vel ea de cauſſa libenter facio, quod tempore, non voluntate ad hæc ſtudia delatus, vires potius experiri debeo, quam jactare. Noſti hominem proficiendi cupidum, nihilque ſibi tribuentem, niſi prius ab aliis tribuatur. Alios porro cum dico, non eos intelligo, qui ipſi ſe, Diis hominibuſque invitis, in litteraria provincia judices conſtituerunt. Horum ego judicium neque magnopere cupio, neque formido. Tu me ſi bene ſperare jubebis, nihilo plus quæram. Vale.

Ex Gymnaſio Patavino
Kal. Novembr. MDCCXXVIII.

AD

AD LECTOREM

De Secunda hac Rudimentorum editione.

RUdimenta Logica *iterum damus, tanta diligentia ſtudioque retractata, ut primas illas curas vix agnoſcere ac præſtare poſſimus. Nunc demum videmur nobis feciſſe aliquid colligendo, ſeligendo, explicando, ad juventutis, quæ ſe nobis in diſciplinam tradet, inſtitutionem. Siquidem, ut ait Iſocrates de regno ad Nicoclem,* οὗτός ἐστι χαριέστατος, ὃς ἂν τῶν διεσπαρμένων ἐν ταῖς τῶν ἄλλων διανοίαις ἀθροῖσαι τὰ πλεῖστα δυνηθῇ, καὶ φράσαι κάλλιστα περὶ αὐτῶν. Ille gratiſſimam rem facit, qui ex iis, quæ diſperſa ſunt in aliorum cogitatis, colligere plurima poteſt, eaque optime explicare. *Neque enim neceſſe eſt, ut qui artes ac diſciplinas mandare litteris conſtituit, ea ſcribat, quæ nemo ſcripſerit; ſed ita ſcribat, ut nemo melius ſcripſiſſe videatur. Qui primum illud aſſequi poteſt, ut nova in medium proferat, is demum auctor eſt: mihi ſatis fuit in altero conari, & vires experiri. Novi enim, ex Poetis quoque ipſis, qui nomen a faciendo invenere, non eos modo coronam meruiſſe, qui fabulas ſuas populo darent, ſed etiam qui alienas corrigerent ac perpolirent.*

 Æſchy-

Æſchylus (*inquit Quinctilianus l. x. Inſtit.* c.1.) rudis in pleriſque & incompoſitus : propter quod correctas ejus fabulas in certamen deferre poſterioribus Poetis Athenienſes permiſerunt ; ſuntque eo modo multi coronati. *Vetuſtos auctores præſertim excuſſi ; ex quorum penu juniores Dialectici, qui maxime eminent, pleraque derivarunt, & ad ſæculi ſenſum accommodata novis luminibus ornarunt. Ego modo eadem, modo alia ſumſi ; interdum etiam mihi ipſi credere malui. Sed illud in primis curavi, ne copia moleſtus eſſem ; idque ipſum in cauſſa fuit, ut quædam minoribus typis expreſſa in imam pagellam coniecerim ; quæ legi ſane volo & perpendi, non tamen memoriæ mandari jubeo. Ex ceteris quoque nonnulla omitti poterunt, ſi magiſtro videbitur pro loci, temporis, & ingeniorum varietate. Ceterum quantulacunque ſit ea pars, quam ſibi quiſque idoneam exiſtimabit, illud vel in primis ſibi perſuadeat, ſirmeque teneat, libellum hunc eſſe veluti lexicon quoddam formularum, quæ in diſputando de re quavis adhiberi ſolent : proindeque oportere, non ſenſa modo, quod ſit in reliquis diſciplinis, ſed verba ipſa fideliter addiſcere. Scio, id grave aliquibus videri, qui memoria ſunt infirma : ſed nos nihil ſcribimus niſi illis, qui excellere poſſunt, & volunt. Vale.*

PRO-

PROTHEORIA I.

DE LOGICA IN UNIVERSUM.

Quid est Logica?

℞. LOGICA *est ars veri & falsi disceptatrix, & judex*, ut a Cicerone definitur in Academ. 4. cap. 28. ideſt recta ratio veritatis detegendæ, atque explicandæ.

Definitur ne ab omnibus uno modo?

℞. Alii aliter Logicam definiunt, modo finem ejus, modo officium aſſumentes; modo cogitandi, modo diſputandi rationem conſiderantes: ſed omnes eodem incidunt (1).

Nonne dicitur etiam Dialectica?

℞. Uſus obtinuit, a Græcis uſque temporibus petitus, ut Logica totam artem ſignificet, Diale-

(1) Non modo ab aliis, ſed a Cicerone ipſo alibi aliter definitur, ut in lib. 2. de Orat. c. 38. in Bruto c. 41. in Partitionibus cap. 23. in lib. 2. de Fin. c. 16. Nobis ſupra ceteras placet definitio allata. Nam & D. Auguſt. lib. 3. contra Acad. c. 13. n. 29. Logicam vocat *ſcientiam veritatis*.

ctica partem dumtaxat. Attamen non desunt, qui utrumque nomen promiscue usurpent (2).

Quinam est Logicæ finis?

℞. Duplex, proximus, & remotus. Finis proximus est, mentem idoneam facere ad verum inveniendum, & judicandum: remotus est ipsa veri inventio, & judicatio. Finis porro Logicum non facit, sed officium. Est enim Logicus etiam qui verum non invenit, modo apte inquirat: quemadmodum orator est etiam ille, qui non persuadet, modo apte dicat ad persuadendum; medicus etiam qui non sanat, modo recte medicinam faciat (3).

Quodnam est Logici officium?

℞. Officium Logici describit Cicero de clar. Or. c. 41. ubi ait, *Dialecticam esse artem, quæ docet rem universam tribuere in partes; latentem explicare defi-*

nien-

(2) Quomodo Aristoteles his duobus nominibus utatur, habes ex iis, quæ sequuntur de divisione Logicæ. Cicero in Top. c. 2. *Dialecticam* vocat more Stoicorum eam partem, quæ in judicando versatur. Nam quæ ad inveniendum comparata est, *Topice* dicitur. Et quia Stoici de inveniendo minime laborant, cum Cicero *Dialecticos* dicit, quasi proprio nomine Stoicos intelligit. Ita in Orat. c. 32. *Et ipse Aristoteles tradidit præcepta plurima disserendi, & postea qui Dialectici dicuntur, spinosiora multa pepererunt.*

(3) Quinctilianus lib. 2. cap. 17. *Tendit quidem ad victoriam qui dicit: sed cum bene dixit, etiamsi non vincat, id quod arte continetur, effecit. Nam & gubernator vult salva navi in portum venire: si tamen tempestate fuerit abreptus, non ideo minus erit gubernator.* Vide Aristotelem lib. 2. Top. c. 3. & lib. 1. Rhet. c. 7.

niendo; obscuram explanare interpretando; ambigua primum videre, deinde distinguere; postremo habere regulam, qua vera, & falsa judicentur; & qua quibus positis sint, quave non sint consequentia (4).

Quænam est Logica materia?

℞. Logica latissime excurrit, ejusque materia est disputatio quælibet, quatenus per eam verum exquiritur & judicatur. Ratio vero & modus, quo utitur in exquirendo & judicando, facit, ut materia, ceteroquin communis, sit Logicæ propria (5).

Logica quomodo dividitur?

℞. Logicæ divisio non una est. Nam primo dividitur in *Naturalem*, & *Acquisitam*. *Naturalis* est sagacitas nobis insita ad verum inveniendum & judicandum. *Acquisita* est ars studio & exercitatione comparata, quæ naturalem sagacitatem adjuvat. Quamquam naturalis sagacitas proprie Logi-

(4) Cum Logica dividatur in *Docentem*, & *Utentem*, ut postea dicemus; officium Dialectici *Docentis* est, regulas tradere, quæ pertinent ad apte differendum; *Utentis*, apte differere. Hinc etiam apparet, cur finem geminum fecerimus: proximus enim pertinet ad *Docentem*, remotus ad *Utentem*.

(5) Cicero Tuscul. 5. cap. 25. *Sequitur tertia, quæ per omnes partes sapientiæ manat & funditur; quæ rem definit, genera dispertit, sequentia adjungit, perfecta concludit, vera & falsa dijudicat, differendi ratio & scientia.* Materia in scholis dicitur *objectum*, quod menti objicitur. Potest esse multiplex; modo forma ipsa artis sit una, & finis unus.

ca dici non debet, ſed ſemen quoddam & initium Logicæ (6).

Secundo dividitur in *Topicam*, & *Analyticam*; ideſt in eam partem, quæ invenit, & in eam, quæ judicat. Nam *Topica* locos & notas tradit, quibus res ad diſputandum idoneas inveniamus. *Analytica* inventas reſolvit ac dijudicat (7).

Tertio dividitur in *Dialecticam*, & *Apodicticam*: ideſt in *Diſputantem*, & *Demonſtrantem*. Illa verſatur in materia probabili; hæc in neceſſaria. Nam *Dialectica* diſſerit probabiliter in partem utramque: *Apodictica* partem unam neceſſario demonſtrat (8).

Quar-

(6) Homines natura ipſa ad veritatem duci monet Ariſtoteles in lib. 1. de Moribus ad Eudemum, & in lib. 1. Rhet. t. 32. οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸ ἀληθὲς πεφύκασιν ἱκανῶς, καὶ τὰ πλεῖστα τυγχάνουσι τῆς ἀληθείας. *Homines ſatis informantur ad verum natura ipſa, & in plurimis veritatem aſſequuntur*. Et Cicero ſcribit in Academico primo, cap. 11. naturam nobis quaſi normam ſcientiæ & principium ſui dediſſe.

(7) Boethius in proœmio de Differ. Topic. *Omnis ratio diſſerendi, quam Logicen Peripatetici veteres appellavere, in duas diſtribuitur partes, unam inveniendi, alteram judicandi; & ea quidem pars, quæ judicium purgat, atque inſtruit, ab illis ἀναλυτικὴ vocata eſt, a nobis poteſt* Reſolutoria *nuncupari; ea vero, quæ inveniendi facultatem ſuppeditat, a Græcis τοπικὴ, a nobis* Localis *dicitur*.

(8) Ariſtoteles eam partem, quæ diſputat ex neceſſariis, modo *Apodicticam* vocat, modo *Analyticam*: quæ autem ex probabilibus diſſerit, eam modo *Logicam* dicit, modo *Dialecticam*, modo *Topicam*. Hinc apud ipſum formulæ iſtæ διαλεκτικῶς, λογικῶς, τοπικῶς, γυμναστικῶς, κατ' ἔννοιαν, κατὰ δόξαν, valent *probabiliter*. Quibus opponuntur illæ, ἀποδεικτικῶς, ἀναλυτικῶς, ἐπιστημονικῶς, πραγματικῶς, δογματικῶς, πρὸς ἀλήθειαν, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων, ideſt *vere* ac *neceſſario*.

Al-

Quarto dividitur in *Docentem*, & *Utentem*. *Docens* instrumenta tradit veri perquirendi; ejusque materia est definitio, divisio, & argumentatio: *Utens* per hæc ipsa instrumenta verum perquirit. Itaque Logica *Docens* a rebus est avulsa; *Utens* cum rebus conjuncta est: uno verbo Logica *Docens* est nostra hæc institutio: *Utens* dici potest disciplina quælibet (9).

Quomodo differt Logica a Rhetorica?

℞. Ea pars Logicæ, quæ disputat ex probabilibus, quæque proprio nomine *Dialectica* dicitur, finitima Rhetoricæ est. Differt tamen tum materia, tum officio, tum fine, tum differendi modo. Differt materia; quia quamvis utraque de rebus omnibus differat, tamen Rhetorica civiles potius tractat, easque finita quæstione comprehensas: v. g. *Num licuerit Miloni Clodium insidiatorem interficere* (10). Differt officio; quia officium Dialectici est apte disputare per ea, quæ Græci vocant ἔνδοξα, Latini *opinabilia*: officium Rhetoris est re-

ƈte

Alcinous in Instit. ad doctr. Platon. c. 3. dividit ratiocinandi vim in *Apodicticam*, *Epichirematicam*, & *Sophisticam*. Porro *Epichirematica* est, quæ a nobis *Dialectica* dicitur.

(9) Illa omnia appellari Logica possunt, quæ Logico more disputantur ad verum explicandum. Cicero Tuscul. 4. c. 14. *Habes ea, quæ de perturbationibus disputant Stoici; quæ Logica appellant, quia disseruntur subtilius*. Itaque Logicus docens est veluti Rhetor, Logicus utens est veluti Orator.

(10) Auctor ad Herenn. l. 1. c. 1. *Oratoris officium est de iis rebus posse dicere, quæ res ad usum civilem moribus ac legibus constitutæ sunt*.

ãe dicere per πιθανὰ, h. e. per *persuasibilia*; qua voce non res modo ipsa, sed etiam animi motus significatur. Differt fine; quia finis Dialectici est opinionem veritatis inserere; finis Rhetoris est fidem facere & persuadere. Satis enim Dialectico est, si is, ad quem dicit, cogatur fateri, quod contendit; quamvis aliud animo sentiat (11). Rhetori non satis est; quia spectat actionem, cujusmodi est damnatio, aut absolutio ejus, cujus caussam suscepit. Differt modo differendi; quia Rhetor fusius & ornatius dicit; Dialecticus pressius & angustius: Rhetor incipit fere a conclusione argumenti sui, & desinit in propositionem; Dialecticus incipit a propositione, & ordine procedit ad conclusionem (12). Apud Veteres aliud insuper erat inter Rhetoricam & Dialecticam discrimen, quod colligitur ex Seneca ep. 89. *Omnis oratio aut continua est, aut inter rogantem & respondentem discissa: hanc διαλεκτικὴν, illam ῥητορικὴν, placuit appellare* (13).

Lo-

(11) Seneca ep. 82. *Ego non redigo ista ad legem Dialecticam, & ad illos artificii veternosissimi nodos; totumque genus illud exturbandum judico, quo circumscribi se, qui rogatur, existimat; & ad confessionem perductus aliud respondet, aliud putat.* Cicero Tuscul. 1. cap. 8. *Hæc spinosiora prius ut confitear me cogunt, quam ut assentiar.* Vide etiam Quinctilianum l. 7. c. 3.

(12) Exempli loco sit illud Medeæ, quæ ita deliberat de filiis occidendis apud Senecam Med. act. 5. *Occidant; non sunt mei. Pereant; mei sunt*, Dialecticus ita efferret: *Non sunt mei; ergo occidant. Sunt mei; ergo pereant.* Vide Partitiones Orator. Cicer. c. 13.

(13) Eodem refertur illud Ciceronis Academ. 1. cap. 8. *Dia-*

Logica eſt ne ſcientia, an ars?

℞. Dici poteſt ſcientia, quia eſt cognitio certa & evidens earum rerum, quæ ad diſputandum requiruntur, per cauſſas & rationes minime dubias comparata. Sed quia tendit non modo ad cognoſcenda diſputandi inſtrumenta, ſed etiam ad efficienda, iccirco etiam ars dici poteſt, & quidem ars ſcientiis obnoxia, quia illis inſervit (14).

Eſt ne utilis ad alias ſcientias comparandas?

℞. Quantæ ſit utilitatis, explicat D. Auguſtinus de Ordin. lib. 2. c. 13. *Dialectica diſciplina diſciplinarum: hæc docet docere; hæc docet diſcere; in hac ſe ipſa ratio demonſtrat, atque aperit, quid ſit, quid velit, quid valeat.* Hinc *Organum* appellatur a Peripateticis, hoc eſt inſtrumentum; quod diſciplinis omnibus comparandis viam & rationem præbeat (15).

Eſt

Dialecticæ quaſi ex altera parte Oratoria vis dicendi adhibetur, explicatrix orationis perpetuæ ad perſuadendum accommodata. Hinc Dialectica enuntiatio dicitur ἐρώτησις ab Ariſtotele in lib. 1. Topic. c. 8. & ars ipſa diſſerendi ἐρωτηματικὴ paſſim vocatur.

(14) Hoc nomine intelligenda eſt, non Logica naturalis, ſed acquiſita, in primis vero Ariſtotelica; quia primus omnium Ariſtoteles facultatem hanc diſputandi ad ſcientiæ formam traduxit, additis cauſſis & rationibus eorum, quæ docuit.

(15) Addi poteſt Ciceronis auctoritas in Bruto c. 41. *Attulit* (Servius Sulpicius) *hanc artem omnium artium maximam; quaſi lucem ad ea, quæ confuſe ab aliis aut reſponde-*

Est ne necessaria?

℞. Logica naturalis est necessaria; acquisita non item. Hæc ipsa tamen, si non prorsus necessaria, certe opportunissima est: cum vix ullus tantum ingenio valeat, ut in hac divinarum humanarumque rerum obscuritate recte disputare sine certis regulis possit; veritatemque expedire, quotidianæ vitæ erroribus implicatam.

Est ne jucunda?

℞. Logicæ principia aspera sunt vel ob id maxime, quod Oratoriis & Poeticis studiis succedunt. Ceterum brevi asperitatem exuunt, & incredibili voluptate ingenia perfundunt (16).

debantur, aut agebantur: Dialecticam mihi videris dicere, inquit. Recte, inquam, intelligis. Item lib. 3. de Fin. c. 21. *Dialectica habet rationem, ne cui falso assentiamur; neve umquam captiosa probabilitate fallamur; eaque, quæ de bonis & malis disserimus, ut tenere tuerique possimus. Sine hac arte quemvis arbitramur a vero abduci fallique posse.*

(16) Gellius lib. 16. cap. 8. *Dialecticæ cognitio in principiis quidem tetra, & aspernabilis, insuavisque, & inutilis esse videri solet. Sed ubi aliquantum processeris, tum denique & emolumentum ejus in animo tuo dilucebit, & sequetur quædam discendi voluptas insatiabilis, cui sane nisi modum feceris, periculum non mediocre erit, ne ut plerique alii, tu quoque in illis Dialecticæ gyris atque mæandris, tamquam apud Sirenios scopulos, consenescas.*

PRO-

PROTHEORIA II.

DE LOGICÆ RUDIMENTIS.

Quid intelligis per Rudimenta Logica?

℞. RUDIMENTA Logicæ dicimus, quæ leviter adumbrant modos, facultates, atque instrumenta veritatis inveniendæ ac judicandæ; ideoque prima disputandi elementa tradunt (1).

Quid, & quotuplex est veritas?

℞. Veritas duplex est, altera dicitur veritas *rei*, altera *cogitationis*. Veritas *rei* est, cum res habet conditiones omnes, quæ ad ejus rationem & naturam constituendam sunt necessariæ. Hoc modo verum aurum dicimus, cui omnes auri conditiones insunt; falsum, cui conditio aliqua deest. Hoc veritatis genus appellari solet *Metaphysicum*; ac proinde ad nos non pertinet. Veritas *cogitationis* est convenientia quædam cogita-

(1) Vulgares Dialectici *Summulas* dicunt, & *Parva Logicalia*. De his Foxius pag. 172. de Phil. stud. rat. *Barbaros illos & immanes Sophistas, qui pro Dialectica vera Summulas, ut ipsi vocant, portentaque alia librorum horribilia nobis reliquerunt; quosque magno Dei beneficio ubique a doctis omnibus explosos cernimus, ne dignos quidem judico, qui nominentur.* Idem de Dialecticæ usu p. 10. *Omitto eos, qui summulas nescio quas atque terminos conscripsere; qui ne umbram quidem Dialectices, nedum usum ipsum aut cognitionem sunt assecuti,*

tationis nostræ cum re, de qua cogitamus; quæ quidem, si sermone exprimatur, veritas *sermonis* appellari potest. Hæc nostri juris est, & veritas *Logica* dicitur; cui opponitur falsitas (2).

Quid requiritur ad veritatem detegendam?

℞. Tria requiruntur, *Facultas* cognoscens, ejus *Actio*, & *Signum* quoddam, seu indicium, quod illi præluceat ad cognoscendum. Singula explicare debemus ordine illo, qui in subjecta tabula apparet (3).

RUDIMENTORUM
LOGICORUM PARTITIO
IN SYNTAGMATA TRIA.

Primum de FACULTATE cognoscente.
Secundum de SIGNO veritatis cognoscendæ.
Tertium de ACTIONE facultatis cognoscentis.
Tertium hoc dividitur in partes quatuor.

Pri-

(2) *Verum metaphysicum* non differt ab *ente*: ideoque proprie non opponitur illi *falsum*, sed *non ens*. Ex quo fit, ut metallum ex. gr. ad auri similitudinem conflatum, cui desunt germanæ ac propriæ auri conditiones, non *falsum aurum* dici debeat, ut vulgo dicitur, sed *non aurum*.

(3) *Signum* nomine proprio disciplinæ hujus appellatur *Criterium*, de quo multa sunt apud Sextum Empir. adver. Log. l. 1. n. 27. & lib. 2. n. 141.

Prima est *Perceptio*, cujus capita septem.

I. De Notione.
II. De Idea.
III. De Idearum classibus.
IV. De Voce.
V. De Definitione.
VI. De Divisione.
VII. De Vocum proprietatibus.

Secunda *Enunciatio*, cujus capita tria.

I. De Enunciationis natura.
II. De Enunciationis partibus.
III. De Enunciationis proprietatibus.

Tertia *Ratiocinatio*, cujus capita quinque.

I. De Ratiocinationis natura, & partibus.
II. De Ratiocinandi formis.
III. De Syllogismo simplici.
IV. De Syllogismis imperfectis.
V. De Syllogismo composito.

Quarta *Methodus*, cujus capita duo.

I. De Methodi natura, & partibus.
II. De Methodi legibus.

SYN-

SYNTAGMA I.

DE FACULTATE COGNOSCENTE.

Quænam est facultas ad veritatem cognoscendam idonea?

℟. MENS, quæ varia nomina sumit pro variis modis, quibus utitur in cognoscendo.

Quinam sunt isti modi?

℟. Mens una atque eadem, quatenus intelligit sine corporeis imaginibus, *intellectus* dicitur (1); quatenus percipit per imagines, vocatur *phantasia*, seu *imaginatio*; quatenus recordatur, *memoria* solet nominari; quatenus vult sine corporis motu, appellatur *voluntas*; quatenus vult cum corporis motu, dicitur *appetitus*; quatenus eorum, quæ vult, aut percipit, sibi intimo sensu conscia est, *conscientia* nuncupatur. Eadem videt per oculum, audit per aurem, olfacit per nares, gustat per linguam, tangit per omnes corporis partes; unde sunt quinque sensuum nomina (2).

Quo-

(1) A Philosophis Cartesianis dicitur *intellectus purus*. In Oraculis Chaldaicis apud Stanlejum n. 31. vocatur *Mentis flos*, νόυ ἄνθος.

(2) Cicero Acad. 4. c. 10. *Mens sensuum fons est, atque etiam ipsa sensus est*. Idem Tuscul. 1. c. 20. *Nos non oculis cernimus ea, quæ videmus. Neque enim est ullus sensus in corpore, sed viæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aures, ad na-*

Quomodo sensus locum habent in veritate cognoscenda?

℞. Habent, si ratione regantur ac roborentur; sed potius apud Peripateticos, quam apud Platonicos. Nam Platonici quidem a ratione ad sensum pergunt; quia putant evidentes notiones nobis innatas, sensus opera excitari (2). Peripatetici a sensu pergunt ad rationem; quia notiones quaslibet per sensum & experientiam acquiri dicunt. Hinc effatum in schola hac celeberrimum: *Nihil est in intellectu, quin prius fuerit in sensu* (3).

nares, a sede animi perforatæ. Itaque sæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis atque integris & oculis & auribus, nec videmus, nec audimus; ut facile intelligi possit, animum & videre & audire, non eas partes, quæ quasi fenestræ sunt animi. D. Augustinus de Genes. ad litt. lib. 2. c. 24. n. 51. *Neque enim corpus sentit, sed anima per corpus, quo velut nuncio utitur ad formandum in se ipsa, quod extrinsecus nunciatur.*

(2) Cicero in Acad. 4. c. 46. *Plato omne judicium veritatis veritatemque ipsam, abductam ab opinionibus & sensibus, cogitationis ipsius & mentis esse voluit.* Adde Academici primi caput 8. ubi idem pluribus explicat.

(3) Aristocles apud Eusebium de præpar. Evang. lib. 14. cap. 17. Λέγομεν ὀρθῶς φιλοσοφεῖν τοὺς καὶ τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὸν λόγον ἐπὶ τὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων παραλαμβάνοντας. *Dicimus recte illos philosophari, qui tum sensus, tum rationem in rebus cognoscendis adhibent.* Ajunt Peripatetici, rationem esse velut artificem, sensum esse velut instrumentum. De iis Cicero l. 4. de Finib. c. 4. *Pluribus locis quasi denunciant, ut neque sensuum fidem sine ratione, nec rationis sine sensibus exquiramus, neque eorum alterum ab altero separemus.*

Senſus poteſt ne errare?

℞. Senſus, ſicut accipit viſa, ita rationi repræſentat, nullo adhibito judicio. Itaque cum ſenſus judicare non poſſit, ne errare quidem poteſt. Attamen in cauſſa erroris eſt; quatenus interdum quamlibet ejus repræſentationem ſine examine acceptam præcipiti judicio ſequimur (4).

Epicurei referunt ne veritatem ad ſenſum, an ad rationem?

℞. Epicurus (inquit Cicero Acad. 4. c. 46.) *omne judicium in ſenſibus, & in rerum notitiis, & in voluptate conſtituit*. Habet igitur Epicurus tamquam certum & evidens, quidquid *ſenſibus* apparet (5). *Notitiarum* nomine intelligit notiones animo informatas, & effata univerſalia, quibus utimur in rebus ſingulis cognoſcendis ac judicandis (6). Per vo-

(4) Senſus, ad vitandum errorem, iis conditionibus debent eſſe præditi, quas deſcribit Lucullus apud Ciceronem in Acad. 4. cap. 7. *Ita eſt maxime in ſenſibus veritas, ſi & ſani ſunt, & valentes; & omnia removentur, quæ obſtant & impediunt. Itaque & lumen mutari ſæpe volumus, & ſitus earum rerum, quas intuemur; & intervalla aut contrahimus, aut diducimus, multaque facimus uſque eo, dum adſpectus ipſe fidem faciat ſui judicii: quod idem fit in vocibus, in odore, in ſapore.*

(5) Cicero in Acad. 4. c. 7. *Epicurus ajebat, quidquid ſenſibus videtur, tale eſſe, quale videtur*. Quod cujuſmodi ſit, explicat & confirmat luculenter Sex. Empiricus lib. 1. adver. Logicos.

(6) *Notitia* apud Epicureos, atque adeo etiam apud Stoicos, eſt forma quædam ex viſorum comprehenſione orta, &

voluptatem significat judicium boni, non veri (7).

Quid Stoici?

℟. Stoici veritatis judicia ad visi comprehensionem referunt; sed de visi natura, & de modo comprehendendi non convenit inter illos (8). Zeno eorum princeps rem totam gestu explicabat, ut scribit Cicero Academ. 4. cap. 47. *Nam cum extensis digitis, adversam manum ostenderat, visum, inquiebat, hujusmodi est. Deinde, cum paullum digitos constrinxerat, assensus hujusmodi. Tum, cum plane compresserat, pugnumque fecerat, comprehensionem illam esse dicebat; qua ex similitudine etiam nomen ei rei, quod ante non fuerat, κατάληψιν imposuit. Cum autem lævam manum admoverat, & illum pugnum arcte vehementerque compresserat, scientiam talem esse dicebat* (9).

& animo impressa; sine qua, ut scribit Cicero in Acad. 4. c. 7. *nec intelligi quidquam, nec quæri, aut disputari potest*. Quatenus porro præit scientiam, eamque gignit, dicitur prænotio, aut anticipatio, Græce πρόληψις.

(7) Etiam *judicium boni* ad Dialecticam revocari, apparet ex Theophilo Corydalleo de Rhetorica n. 3. *Dialectica est regulam & instrumentum videre, per quod possimus in contemplando verum a falso, in agendo bonum a malo secernere*. Apud Fabric. Biblioth. Græc. vol. 13. p. 652.

(8) Vide Sex. Empiricum lib. 1. adversus Logic. n. 228. 253. 372. & lib. 2. Pyrrhon. hyp. n. 70. ubi varii modi recensentur, quibus Cleanthes præsertim, & Chrysippus rem hanc explicare conabantur.

(9) *Visum* (Græce φαντασία) est impulsio sensibus oblata, & animæ impressa. Si verum repræsentat, dicitur *visum comprehensibile*; sin minus, dicitur *incomprehensibile*. V. Ciceronem in Acad. 1. c. 12. & Sex. Empir. l. 1. adverf. Log. n. 227.

Quid Democritus?

℟. Democritum in ſuam cauſſam trahunt, tum qui verum comprehendi poſſe dicunt, tum qui negant; quod apparet ex quarto Ciceronis Academico. Ubi Philoſophus hic certum ac decretum aliquid habere videtur, rationem ſequitur, eamque unam veri judicem facit; ſenſus autem tenebricoſos dicit (10).

Quid Academici?

℟. Academici de veritate non valde laborarunt; quia *Veteres* quidem nihil ſciri poſſe dicebant, præter hoc unum *nihil ſciri*. *Medii* ajebant, ne hoc quidem comprehendi, ſed omnia eſſe vitio quodam ſuo incomprehenſibilia. *Novi* exiſtimabant, res natura ſua eſſe comprehenſibiles, ſed imbecillitate noſtra comprehendi non poſſe (11).

Quid

227. 247. &c. A Quinctiliano vocatur *viſio* l. 6. c. 2. *Quas phantaſias Græci vocant, nos ſane viſiones appellemus.*

(10) Cicero illum inter ſuos Academicos numerat in 4. Acad. c. 23. *Quid loquar de Democrito? .... Non hoc dicit, quod nos, qui veri eſſe aliquid non negamus, percipi poſſe negamus. Ille verum eſſe plane negat.* Id pluribus explicat Sex. Empiricus Pyrrhon. hypoth. lib. 1. c. 30. Contra ea tamen idem Empiricus in lib. 2. adverſ. Logicos c. 1. n. 6. Οἱ περὶ τὸν Πλάτωνα καὶ Δημόκριτον μόνα τὰ νοητὰ ὑπενόησαν ἀληθῆ εἶναι. *Platonici & Democritici ea ſola vera eſſe exiſtimarunt, quæ intelligentia comprehenderentur.*

(11) Lactantius lib. 3. c. 14. *Academia nihil docet, niſi ut ſcias, te nihil ſcire.* Cicero in 1. Acad. c. 13. *Arcèſilas negabat eſſe quicquam, quod ſciri poſſet, ne illud quidem ipſum, quod Socrates ſibi reliquiſſet.* Porro *veteres* Academici pro-

Quid Sceptici?

℞. Sceptici minime omnium de veri judicio solliciti sunt; quippe qui nil magis esse, quam non esse existimant, & in rebus omnibus assensum sustinent. Ita se animi tranquillitatem adeptos arbitrantur, quod nihil ajant, nihil negent, nihil quærant, nihil fugiant (13).

Quid Scholastici?

℞. Scholastici multas facultates comminiscuntur, multisque ambagibus involvunt. Res igitur quælibet cognoscendæ ex eorum opinione simula-

profecti sunt a Socrate; *Medii* ab Arcesila; *Novi* a Carneade. Quidam addunt & quartos, quorum parens *Philo*; & quintos, quorum auctor *Antiochus*: sed duæ istæ postremæ familiæ nullo in numero habentur. Diogenes Laert. in Prooem. n. 19. *Veteris* Academiæ principem facit Platonem, *Mediæ* Arcesilaum, *Novæ* Lacydem.

(13) *Sceptici* dicuntur a σκέπτομαι, quod res dumtaxat considerent, nihil decernentes. Iidem *Pyrrhonei* vocantur a Pyrrhone hujus sectæ principe: quamquam ipse nihil scriptum reliquit, ut est apud Eusebium de præpar. Evang. lib. 14. c. 18. *Sceptici* parum differunt a *Mediis Academicis*, quorum auctor Arcesilas. Nam hic quoque in rebus omnibus assensum suspendebat. A *Novis* autem valde differunt. *Novi* enim *Academici* dicunt, omnia esse incomprehensibilia; *Sceptici* ne hoc quidem dicere audent, sed concedunt, quædam fortasse comprehendi posse. *Novi Academici* admittunt probabilia, & improbabilia, & rursus probabilium plura genera faciunt, ut aliud alio sit probabilius. *Sceptici* probabilia quidem sequuntur in agenda vita, hoc est leges, consuetudines, & naturales affectiones; sed tamen id faciunt citra propensionem, acquiescentes potius, quam assentientes. Uno verbo *Novi Academici* opinantur, *Sceptici* non opinantur.

cra quædam emittunt, quæ *species intentionales* appellantur. Species istæ, cum spargantur quaquaversum, in *sensus externos* incurrunt, & *sensibiles* fiunt. Hinc ad *sensum communem* pergunt, ideſt ad medium cerebrum, ubi sensuum omnium centrum eſt, & communis quædam sensibilium comprehensio. A sensu communi migrant ad *phantasiam*, ubi variis modis componuntur ac separantur, & *phantasmata* dici solent. Inde ad *intellectum agentem* transeunt, a quo illuſtrantur, & *intelligibiles* fiunt. Poſtremo ab *intellectu patiente* excipiuntur, tamquam a speculo quodam, ubi cognitio perficitur. Porro in intellectu agente vocantur *species impressæ*, in patiente *expressæ* (14).

(14) Quæ *species intentionales* dicuntur a Scholaſticis, & inter qualitates referuntur, *species corporeæ*, & *simulacra rerum* vocantur ab Epicureis. Describuntur a Lucretio l. 4. v. 34.

---- ---- ---- ---- rerum simulacra vocamus,
Quæ, quasi membranæ summo de corpore rerum
Direptæ, volitant ultro citroque per auras.

Ab Apulejo in Apolog. dicuntur *exuviæ jugi fluore a corporibus manantes*. Hæ incedentes in sensus noſtros efficiunt *visa*, de quibus Stoici tam multa disputant.

SYNTAGMA II.

DE SIGNO VERITATIS COGNOSCENDÆ.

Quodnam est veritatis signum?

℞. SIGNUM, quod menti prælucet ad rerum veritatem detegendam, *Criterium* dici solet, a Græca voce κϱιτήϱιον. Duplex est, *evidentia*, & *vividus sensus*. Per *evidentiam* cognosco primum quidem rerum naturas & modos; verbi gr. triangulum habere tres angulos: tum quidquid necessaria consecutione constat; verbi gr. eum qui disputat, quandiu disputat, necessario esse (1). Per *vividum sensum* corpora percipiuntur. Hac ratione cognosco, esse mihi corpus; & esse corpora alia mihi circunfusa, a quibus lædi, & juvari possum (2).

Quodnam est criterium internarum affectionum?

℞. *Intimus sensus* criterium est internarum affe-

(1) Lucullus in 4. Ciceronis Academ. c. 14. *Perspicuitas satis magnam habet vim, ut ipsa per sese ea, quæ sint, nobis ita, ut sint, indicet.* Criterium hoc vel excludit, vel dubia facit omnia illa Philosophorum inventa & cogitata, quorum evidens notio haberi non potest.

(2) Quidam putant, tantam esse sensuum fallaciam, ut corporum existentia demonstrari nequeat, nisi fide & revelatione divina. Sed isti quidem, dum sensus evertere conantur, ipsam quoque fidem & revelationem evertunt, quæ est *ex auditu*.

ctionum, cogitationis, doloris, voluptatis. Sed hoc quidem criterium significat, eas esse; quid sint, aut quomodo fiant, non patefacit. Igitur qui clare firmeque percipit, se cogitare, dolere, lætari; revera cogitat, dolet, lætatur: at unde hoc sit, aut quale sit, sine erroris periculo judicare non potest (3).

Cedo mihi veritatis Criterium apud Epicureos.

℞. Visorum perspicuitate, & evidentia comprehensionis utuntur Epicurei ad verum & falsum dijudicandum, idest certa & perspicua impulsione rerum in sensus nostros; in quibus, ut ait Latinus Epicurus in lib. 1. de nat. rer. v. 424.

.... nisi firma fides fundata valebit,
Haud erit occultis de rebus quo referentes
Confirmare animi quicquam ratione queamus.

Quonam Stoici Criterio utuntur?

℞. Idem prorsus est Criterium scholæ Stoicæ. Verum enim Stoici appellant, quod evidenter apparet, ortum ab eo quod est, & id quod est, sine fallacia repræsentans (4).

Quo-

(3) Hoc sumtum est a Cyrenaicis, quorum doctrinam explicat Empiricus lib. 1. adv. Log. & Cicero Academ. 4. cap. 24. *Quid Cyrenaici videntur? minime contemti Philosophi, qui negant esse quicquam, quod percipi possit extrinsecus; ea se sola percipere, quæ tactu intimo sentiant, ut dolorem, ut voluptatem; neque se quo quid colore, aut quo sono sit, scire, sed tantum sentire, affici se quodammodo.*

(4) Consule Sextum Empiricum lib. 1. adversf. Logic. n. 245. Verum porro admittebant veteres Stoici non in re, neque

Quonam Sceptici?

℞. Sceptici, cum rem nullam magis esse, quam non esse dicerent, paremque fidem visis omnibus tribuerent, attamen ne nihil agerent, probabile aliquid in vita admittebant, eoque utebantur tamquam regula & criterio agendi, sed citra opinionem, cedendo potius & non repugnando, quam assentiendo (5).

Quonam Academici?

℞. Novi Academici, quorum maxime habetur ratio, visionem probabilem admittebant tamquam criterium agendi, quærendi, ac differendi. Visio autem probabilis ab iis dicebatur, quæ vera appareret, sive esset hujusmodi, sive non esset. Hanc tribus gradibus distinguebant, ut alia simpliciter *probabilis* diceretur (πιθανὴ); alia *probabilis, & non impedita* (πιθανὴ καὶ ἀπερίσπαστος); alia *probabilis, non impedita, & accurata consideratione examinata* (πιθανὴ ἀπερίσπαστος, καὶ περιωδευμένη). Tertiæ huic visioni cum certo proposito & opinione assentiebantur (6).

Quod-

que in voce, sed in effato, ἐν τῷ λεκτῷ, quod axioma vocabant. V. infra P. 2. c. 1. de Enunciat.

(5) Probabile appellabant quod sensibus appareret; idque ad quatuor capita referebant, ut scribit Sex. Empiricus Pyrrhon. hypoth. l. 1. c. 11: *ad ductum naturæ, ad naturalium affectionum necessitatem, ad legum morumque constitutionem, ad artium exercitationem.*

(6) Tres isti probabilis visionis gradus explicantur a Sexto Empir. lib. 1. Pyrrhon. hyp. c. 33. & advers. Logic. n. 166. a Ga-

Quodnam est probabilitatis Criterium apud Peripateticos?

℞. Hominum judicium. Est enim probabile, quod probatur omnibus, vel plurimis, vel sapientibus, ut docet Aristoteles lib. 1. Topic. cap. 1. Porro consensus omnium, si de facto aliquo controversia sit, exploratam veritatem facit. Nam ex. gr. Ciceronem Romæ fuisse Consulem, Augustum fuisse Imperatorem, tam certum & evidens est, quam quod maxime (7).

Quodnam ex his judiciis sequendum est?

℞. Commune *omnium* judicium primo loco haberi debet: tum si duo reliqua inter se conferantur, in judicio verborum standum est *plurimis*; in rerum judicio standum est *sapientibus*, & quidem sapientissimo cuique in arte sua. Scitum est enim illud, *Loquendum ut multi, sentiendum ut pauci*.

Dubia quonam Criterio dignoscuntur?

℞. Quadruplex videtur esse dubiorum Criterium.

a Galeno l. 9. de decretis Hippocr. a Cicerone in Acad. 4. c. 11. Sæpe tamen secundus & tertius inter se commutantur, interdum etiam conjunguntur. Porro de Mediis Academicis nihil dicimus, quia parum a Scepticis dissidebant, ut scribit Sex. Empiricus ibidem. Neque de Veteribus, quia verum admittebant, & solo nomine a Peripateticis discrepabant, ut ait Lucullus apud Ciceronem Acad. 4. c. 5.

(7) Ad *probabilitatem* tamquam ad genus revocari potest *verisimilitudo*. Quod enim est maxime *probabile*, dici potest simile *vero*. Ceterum ratio & natura *probabilitatis* in eo posita videtur, ut in re qualibet sit multiplex; *veritas* una est, & uno modo se habet.

rium. Primum, si nullum sit argumentum neque ad ajendum, neque ad negandum: qua ratione dubium dicitur illud Xenophanis apud Ciceronem in Acad. 4. c. 39. *in Luna habitari*. Secundum, si argumenta paria sint, vel pæne paria; quomodo dubiæ sunt *ideæ innatæ*, quæ ancipiti Marte oppugnantur, ac propugnantur. Tertium, si plura sint argumenta ad ajendum; quo ex genere dubium vocatur Pythagoricum illud apud Senecam lib. 7. quæst. nat. c. 2. *terram moveri*. Quartum, si plura sint argumenta ad negandum; ut in curationibus per pulverem sympathicum. Quamquam quæ in primo genere sunt, *ignota* potius appellari debent; quæ in secundo, *dubia*; quæ in tertio, *verisimilia*; quæ in quarto, *valde incerta* (8).

Quodnam est Criterium eorum, quæ supra naturam sunt?

℞. Quoniam Dialectica cuilibet cognitioni facem præferre debet, dicimus, ejus veri, quod supra naturam est, Criterium esse revelationem certam atque exploratam. Nam, quod constat divinitus revelatum esse, pro certo haberi debet (9).

(8) Id totum exprimi posse videtur per formulas, quibus Stoici visa distinguebant, ut est apud Sex. Empiricum lib. 1. advers. Log. num. 242. Nam primum dici potest *nec probabile nec improbabile*; secundum *probabile simul & improbabile*; tertium *probabile*; quartum *improbabile*.

(9) *Materia* igitur (vulgo *objectum*) veri hujus, est mysterium divina revelatione nobis propositum: *regula* assentiendi est ipsa revelatio: *argumentum*, per quod revelatio mentem impellit ad assentiendum, est revelantis auctoritas, de qua dubitare non licet. Plus enim valet testimonium ejus, quem certo tenemus nec fallere, nec falli posse, quam quæ-

quælibet ratio. Ethnici in ſua Theologia eodem modo diſputabant. Nam Socrates apud Platonem in Gorgia, & in Convivio de amore ait, ſe iis, quæ de anima, de Diis, de Dæmonibus, a Diotima fatidica muliere accepiſſet, fidem libentius adhibere, quam ullis vel maxime perſpicuis rationibus. Vide eumdem Platonem in Timæo, ubi de Diis, eorumque procreatione loquitur.

SYN-

SYNTAGMA III.

DE ACTIONE FACULTATIS COGNOSCENTIS.

Quotuplex est actio facultatis cognoscentis?

℞. MENS ad veri notitiam quatuor veluti gradibus progredi videtur. Nam primo quidem rem intuetur ac percipit, quæ dicitur *Perceptio*: deinde cum alia apte conjungit ajendo, aut negando, quæ dicitur *Enunciatio*: tum duas enunciationes simul componit, & ex iis tertiam colligit, quæ dicitur *Ratiocinatio*: postremo tria hæc recte & apposite ad verum aperiendum disponit, quæ dicitur *Methodus*. De singulis ordine agemus (1).

(1) Recte percipiendo vitantur *ambigua*; recte enunciando vitantur *falsa*; recte ratiocinando vitantur *inconsequentia*; recte disponendo vitantur *obscura*: quæ sunt quatuor vitia Logico proposita ad expugnandum. Cicero partitionem hanc adumbravit de Finibus lib. 2. cap. 6. *Dialectica continet omnem & perspiciendi, quid in quaque re sit, scientiam; & judicandi, quale quidque sit; & ratione ac via disputandi*. *Perceptio* est quid individuum, veluti punctum; *Enunciatio* est veluti linea; *Ratiocinatio* est veluti corpus.

PARS

PARS PRIMA

DE PERCEPTIONE.

Quid est Perceptio?

℞. EST simplex mentis intuitus & contemplatio, quæ nihil ait, nihil negat; ut cum solem, aut ignem, aut aliud quippiam vel sensu percipimus, vel cogitatione complectimur: quæ quidem simplex rei comprehensio, dum in mente est, *notio* dicitur; dum ore expromitur, *vox* appellari solet. *Perceptio* igitur duo continet, *notionem*, & *vocem*. De illa prius agemus; quia prius est rem nosse, quam verbis declarare (1).

(1) Perceptio ab aliis Dialecticis dicitur *apprehensio*; magnisque contentionibus disputatur, utrum inter actiones, an inter passiones sit referenda. Juniores plerique ajunt, mentem percipere patiendo; veteres, Scholastici præsertim, agendo & patiendo. Et hi quidem videntur dicere magis similia vero: quia si mens percipiendo nullam edit contentionem, fit in illam talis quædam imaginum impressio, qualis fit in speculum minime vitale; si contentionem edit, agit. Cic. Acad. 4. c. 10. *Mens naturalem vim habet, quam intendit ad ea, quibus movetur.*

CA-

CAPUT I.

DE NOTIONE.

Quid est notio?

℞. NOTIO nihil est aliud, quam actio mentis percipientis, sive res corporeas percipiat, sive incorporeas, sive præsentes, sive absentes; sive intestinas, sive oblatas (1).

Notio rei corporeæ quomodo fit?

℞. Mens, ut videtur, rem corpoream intelligit per simulacrum quoddam, seu speciem ipsi objectam, quæ Græco nomine, sed communiter accepto, *idea* dicitur (2).

Notio rei incorporeæ est ne aliquid spiritale?

℞. Mens corporeis vinculis illigata, nullas cogitationes elicit, nisi a corpore quoquo modo pendeant, vel ad illud comparando referantur. Siquid in

(1) Interdum *notio* usurpatur pro impressa quadam intelligentia, non pro ipsa animi intelligentis actione. Græci ἔννοιαν vocant; de qua Cicero præsertim in Topicis, de Finibus, in Tuscul. & Acad. quæstionibus.

(2) *Ideæ* nomen reperisse videtur Plato, Cicero Acad. 1. c. 8. *Hanc illi ideam appellant, jam a Platone ita nominatam; nos recte speciem possumus dicere*. Alii tamen existimant, vocem hanc antiquiorem Platone esse, sed ab eo primum fuisse traductam ad formas rerum archetypas significandas.

in illa omnino spiritale est, aut esse potest, (ut nos quidem firmissime tenemus) tunc apparebit, cum a corpore soluta ac libera, per se ipsa cogitabit.

Quomodo igitur nunc res incorporeas percipere dicitur?

℞. Res incorporeas percipere dicitur, cum ea intelligit, quorum nullum est in natura simulacrum certum atque expressum, quod sibi contemplandum proponat; ut cum de sua cogitatione cogitat, vel de natura virtutis ac vitii, vel de rebus aliis, quæ corpora dici nequeunt. Hic tamen ipse intelligendi modus sua quadam ratione a corpore proficiscitur, & ab eo pendet. Nemo enim cogitationem suam meditatur, nisi prius cogitarit aliquid, quod sit corpus, vel a corpore; nemo naturam virtutis & vitii animo versat, nisi in rebus corporeis virtutes ac vitia animadverterit. Itaque modus hic intelligendi *conscientia* quædam est, qua mens sibi *conscire* dicitur, & quodammodo sentire, quid antea egerit (3).

(3) Seneca epist. 106. contendit virtutes, vitia, affectus, & perturbationes omnes, sive bonæ, sive malæ dicantur, corpora esse. Sed hoc ex disciplina Stoicorum, qui omnia dividebant in ea, quæ *sunt*, & in ea, quæ non *sunt*: prima appellabant *corporalia*, secunda *incorporalia*. Ea porro *non esse* dicebant, quæ sola cogitatione continerentur. Igitur rem & vocem *corpoream* vocabant, axioma & λεκτὸν quodlibet *incorporeum*. Idem Seneca epist. 117. *Dico*, Cato ambulat. *Non corpus quidem est, quod nunc loquor; sed enunciativum quiddam de corpore.*

CA-

CAPUT II.

DE IDEA.

Quid est Idea?

℞. IDEA est forma quædam animo comprehensa, seu id quod in mente est, dum mens cogitat. Gignitur autem, ut nobis videtur, a mente ipsa, quoties lumen suum per attentionem in res cognoscendas convertit (1).

Idea quomodo dividitur?

℞. Idea dividi potest ratione suæ originis, ratione objecti, & ratione suarum affectionum.

(1) D. Augustinus lib. 83. quæst. q. 46. *Ideas Latine possumus vel formas, vel species dicere, ut verbum a verbo transferre videamur*. Interdum tamen nec forma, neque species dici potest, sed intimus quidam animi sensus. Interdum etiam distinguunt Platonici inter *Ideam*, & *idos*, ajentes *ideam* esse veluti sigillum, *idos* veluti formam per sigillum impressam. Seneca ep. 58. *Quartum locum habet idos. Quid sit hoc idos, attendas oportet; & Platoni imputes, non mihi hanc rerum difficultatem. Nulla est autem sine difficultate subtilitas. Paullo ante pictoris imagine utebar. Ille cum reddere Virgilium coloribus vellet, ipsum intuebatur. Idea erat Virgilii facies, futuri operis exemplar. Ex hac quod artifex trahit, & operi suo imponit, idos est. Quid intersit, quaeris? Alterum exemplar est, alterum forma ab exemplari sumta, & operi imposita. Alterum artifex imitatur, alterum facit. Habet aliquam faciem statua, hoc est idos: habet aliquam faciem exemplar ipsum, quod intuens opifex statuam figuravit: hæc idea est. Etiamnum aliam desideras distinctionem? Idos in opere est. Idea extra opus: nec tantum extra opus est, sed ante opus.*

Quomodo dividitur ratione suæ originis?

℞. Vulgo docent, alias esse ideas *adventitias*, quæ a rebus externis per sensus adveniunt, ut species montis; alias *factitias*, quæ a mente formantur ex ideis jam comparatis, componendo, separando, addendo, detrahendo, ut species montis aurei; alias *innatas*, quæ ab ipso ortu sine opera nostra nobis inseruntur, quæcumque illæ sint, si modo sunt aliquæ.

Sunt ne omnes admittendæ?

℞. Ideæ *adventitiæ*, & *factitiæ* extra controversiam positæ sunt. De *innatis* pugnant inter se Platonici, & Peripatetici. Si me rogas, nihil est hominum mentibus innatum; quandoquidem sentiendi & cogitandi facultatem habent, per quam ideas quaslibet sibi acquirant ad vitæ usum necessarias (3).

Idea quomodo dividitur ratione suarum affectionum?

℞. Dividitur in *claram*, *distinctam*, & *perfectam*. Eatenus autem dicitur *clara*, quatenus perspicue cognoscitur. Eatenus *distincta*, quatenus ab aliis separatur. Eatenus *perfecta*, quatenus in integram quamdam formam effingitur, nihilque illi deest. Discrimen hoc ratione constat & modo quodam;

ce-

(3) Facultas hæc *semen* dicitur a Seneca epist. 120. *Natura semina nobis scientiæ dedit, scientiam non dedit.*

ceterum in re nullum est. Siquidem quæcumque idea *clara* est, eadem est *distincta*, & *perfecta* (4).

Quænam sunt ideæ claræ?

℞. Ideæ simplicissimæ, quæ a nobis ipsis formantur, claræ sunt; ut idea existentiæ, si ita loqui licet, idea rotundi, paris, imparis &c. Nam quæ a rebus adveniunt, semper aliquid habent obscuritatis: siquidem in natura nihil est, nisi compositum & abstrusum. Istiusmodi ideæ, quæ inter *factitias* referuntur, appellari solent in scholis Mathematicæ, & Metaphysicæ.

Cur inter affectiones ideæ non refers veritatem, & falsitatem?

℞. Qui ideam dividit in veram, & falsam, perperam dividit. Nam, cum idea rem dumtaxat repræsentet, nihil ajendo, aut negando; neque veritatem, neque falsitatem capit. Esse tamen potest veritatis & falsitatis caussa. Etenim si rei ad cognoscendum propositæ congruat, caussam præbet enunciationi veræ; si ab ea discrepet, caussam præbet enunciationi falsæ (5).

(4) Qui *claras* ideas separant a *distinctis*, exempla afferunt animæ, doloris, voluptatis; quarum rerum ideam *claram* nos habere dicunt, non tamen *distinctam*. Scilicet isti existentiæ ideam cum idea essentiæ confundunt. Nam clare distincteque cognoscimus nobis inesse animam, dolorem, voluptatem; quid hæc sint, non cognoscimus. Itaque existentiæ ideam habemus claram & distinctam, essentiæ nullam.

(5) Ratio est, quia mens in judicando sequitur perceptionem; nec judicare potest aliter atque percepit.

Idea quomodo dividitur ratione objecti?

℞. Tunc idea dividitur ratione objecti, cum dividitur pro varietate rerum, quæ menti objiciuntur. Divisio hujusmodi gemina est apud Logicos.

Cedo mihi primam.

℞. Primo idea dividitur in *simplicem*, & *compositam*. Quidquid enim menti objicitur, vel est *res*, vel *modus*, vel *res modo affecta*. *Res*, sive *substantia*, est id, quod per se constat, ut lignum: *modus* est id, quod non constat in rerum natura, nisi per aliud, ut ligni figura: *res modo affecta* est ipsa *substantia*, certo quodam modo conformata, ut lignum figuratum. Igitur *simplex idea* est ea, quæ rem, vel modum dumtaxat repræsentat; *composita*, quæ rem simul & rei modum exhibet.

Cedo mihi divisionem alteram.

℞. Idea rursus dividitur pro varia extensione rerum, quas refert, in *universalem*, quæ multa continet, ut animal; in *particularem*, quæ rem unam repræsentat, non tamen definitam, ut aliquod animal; in *singularem*, quæ unum quid certum ac determinatum significat, ut hoc animal (5).

Est

(5) Vox *Particularis* non habet auctorem locupletiorem Apulejo. Usus scholarum ac librorum omnium pæne necessariam fecit. Potuissem adhibere vocem *Infinitus*, quæ hac plane significatione usurpatur a Cicerone de Fato c. 8. Sed in docendo habenda ratio est communis sensus & perspicuitatis.

Est ne universale aliquid in rerum natura?

℞. In natura nihil est nisi singulare. Itaque universale fit per cogitationem nostram: & dici potest idea communis, cujus tota ratio est in mente, quatenus mens sibi conscia multarum rerum singularium, quas sensu percepit, suis quamque attributionibus spoliat; & sub una eademque ratione, in qua conveniunt, omnes considerat (6).

Fitne revera universale?

℞. Universale revera non fit, sed detegitur in singulari per quandam detractionem. Ex. gr. viso Socrate, detraho illi attributiones peculiares & modos, quibus ab aliis hominibus differt; ex quo fit, ut remaneat in mente mea natura quædam communis, quæ *species* dicitur, idest imago *hominem* universe repræsentans. Rursus, redintegrata detractione, invenio naturam magis communem, quæ *genus* dicitur; nam abjecta ratione, remanet *animal*; quæ idea nihilo plus, quam rem sentientem comprehendit. Præterea per novam detractionem detego naturam magis communem; nam abjecta sentiendi virtute, remanet vegetans, uti

(6) Scholastici quidam ita ferme fieri dicunt Universale: *Intellectus per conjunctionem, quam habet cum phantasia, intelligit singularia; deinde comparat illa inter se, & abstrahit quandam naturam communem, per quam abstractionem illa natura denominatur, & fit universalis ab intellectu abstrahente.* Alii fieri dicunt Universale *per confusam quandam singularium perceptionem, quæ perceptio exhibet menti commune aliquid, abstrahendo a principiis divisionis.* Hæc sunt ipsorum verba.

planta. Denique, detracta etiam vivendi facultate, reperio genus quoddam summum & maxime universale, idest *corpus*; & sic porro pergo usque ad substantiam (7).

Universale est ne unius rationis?

℞. Universale vel *complexum* dicitur, quod continet enunciata communia; de quibus alius erit agendi locus: vel *simplex*, quod simplici notione constat, & simplici voce exprimitur; de quo in præsenti agere aggredimur (8).

(7) Qui universale formant per *expressionem & abstractionem*, vel gignunt, vel gignere sibi videntur naturam quamdam communem, a singulis rebus simul collatis abductam; de qua multæ ortæ sunt controversiæ. At dum universale per *detractionem* fit, nihil est quod gignatur: dumtaxat removentur propria & peculiaria, & relinquitur in re, quod commune est; idque unum consideratur.

(8) Universale *simplex*, si caussam remotam consideremus, oritur a sensu; siquidem oritur a singulari. Quomodo ipsum quoque universale *complexum* a sensibus oriatur per quamdam rerum singularium inductionem atque experientiam, explicat Aristoteles in lib. 2. Poster. Anal. cap. ult.

CA-

CAPUT III.

DE IDEARUM CLASSIBUS.

Quibus classibus comprehenduntur ideæ?

℞. IDEÆ omnes revocantur ad ea, quæ Logici dicunt *Prædicabilia*, & *Prædicamenta*.

Quænam sunt Prædicabilia?

℞. De his fusius agemus in Institutionibus: attamen hic quoque leviter attingenda sunt; quia sine eorum cognitione rerum ideæ distingui nequeunt. *Prædicabilia* igitur sunt quinque notiones maxime communes, per quas veluti per notas quasdam ostenditur, quomodo res quævis de re quavis prædicetur. *Prædicari* autem apud Logicos est dici & enunciari. Sunt *genus*, *species*, *differentia*, *proprium*, & *accidens*. Nam *Genus* prædicatur ut pars essentiæ communior; ut cum Socrates dicitur *animal*: *Differentia* ut pars essentiæ peculiaris & propria; ut cum dicitur *rationalis*: *Species* tamquam tota essentia; ut cum dicitur *homo*: *Proprium* tamquam affectio necessaria ab essentia profluens; ut cum dicitur *ridendi* & *admirandi capax*: *Accidens* tamquam affectio extranea & fortuita; ut cum dicitur *albus* (1).

(1) Prædicabilia explicantur a Porphyrio in libello, qui præmitti solet Logicis Aristotelis operibus, non tamquam pars,

Quanam sunt Prædicamenta?

℞. Quemadmodum *Prædicabilia* sunt modi prædicandi, ita *Prædicamenta* sunt res, quæ prædicantur. Dividuntur ab Aristotele in classes decem, quas appellat *Categorias* (2).

Cedo mihi classes istas.

℞. Vulgo comprehendi solent duobus carminibus, quamvis insulsis:

Arbor sex servos ardore refrigerat ustos.
Ruri cras stabo, sed tunicatus ero.

Nam quidquid mente concipitur, aut est *substantia*, aut est in substantia, & dicitur *modus* ejus, seu *accidens*. Prima igitur Categoria *substantia* est, reliquæ novem sunt varii substantiæ *modi*; idest *quantitas*, *relatio*, *qualitas*, *actio*, *passio*, *ubi*, *quando*, *situs*, *habitus*; quæ singula per singulas carminum voces significantur. Hi sunt fontes atque elementa, ut vocat Quinctilianus, notionum & vocabulorum omnium (3).

Con-

pars, sed tamquam *Introductio* ad Logicam. Ita enim sonat *Isagoge*, quæ vox tituli loco est. Utilitas opusculi hujus ad veram germanamque scientiam quanta sit, intelligi non potest nisi a philosopho.

(2) Hic tum modi prædicandi, tum res considerantur, non ut sunt in se ipsis, sed quatenus menti objiciuntur, & ideæ vocari solent.

(3) Numerus prædicamentorum pendet ex modis interrogandi. Quæri enim primum solet de re qualibet, *quid sit*, tum *quanta*, deinde *qualis*; & sic porro *quo referatur*, *quid agat*, *quid patiatur*, *ubi sit*, *quando sit*, *quomodo sita*, *quo habitu prædita*.

Convenit ne inter Logicos de numero Prædicamentorum?

℞. Nihil eſt, de quo minus conveniat. Alii enim duo tantum faciunt ſumma rerum omnium capita, *ſubſtantiam*, & *modum*: alii tria, *ſubſtantiam*, *modum*, & *relationem*: alii quatuor, *mentem*, *ſpatium*, *materiam*, & *motum*: alii ſeptem, quæ diſticho concluduntur:

Mens, *menſura*, *quies*, *motus*, *poſitura*, *figura*,
Craſſaque materies dederunt exordia rebus.

Nos quem ducem ſequemur?

℞. Ariſtotelem: ideoque ejus decem Categorias tot ſapientum judicio & vetuſtatis auctoritate confirmatas retinebimus (4).

Quid eſt igitur ſubſtantia?

℞. Eſt id, quod in rerum natura per ſe conſtat. Dividitur autem *ſubſtantia* in corpoream, & incorpoream (5): *corpus* in vivens, & non vivens: *vivens* in ſentiens, & non ſentiens: *ſentiens* in rationale, & irrationale: *rationale* in varia individua.

(4) Nos famam ſequimur, & ſcholarum conſuetudinem: quamvis non ignoremus de iſtarum Categoriarum auctore ab aliquibus dubitari.

(5) Alii dividunt *ſubſtantiam* in *cogitantem*, & *extenſam*. Nos ſecuti ſumus tum doctiſſimos ex noſtris, tum etiam Clementem Alexand. qui ita exorditur rerum diviſionem in lib. 8. Strom. Τῶν ὄντων τὰ μὲν σώματά ἐςι, τὰ δὲ ἀσώματα. *Eorum, quæ ſunt, alia corpore conſtant, alia corpore carent.*

dua. Id clarius apparebit ex schemate subjecto (6).

Incorporea	Substantia	Corporea
Non vivens	Corpus	Vivens
Non sentiens	Vivens	Sentiens
Irrationale	Animal	Rationale
	Homo	
	Petrus (7).	

Quid est quantitas?

℞. Est mensura rei; eaque vel *continua*, ut magnitudo, & tempus; vel *discreta*, ut numerus.

Quid est qualitas?

℞. Est forma quædam & modus substantiæ, a quo talis dicitur; ut color albus in lacte. Ejus quatuor numerantur species ab Aristotele, *habitus perfectus*, & *inchoatus*; *naturalis vis*, & *imbecillitas*; *affectio diuturna*, & *brevis*; *forma*, & *figura* (8).

Quid est relatio?

℞. Est ordo & affectio unius ad aliud, ut patris

(6) Hæc *Arbor Porphyriana* in scholis dicitur, quod sit a Porphyrio conflata in modum arboris cujusdam, ad ostendenda & distinguenda Prædicabilia. Hoc porro est fundamentum rerum omnium, quæ sciuntur.

(7) Quatuor superiora vocantur genera, *Homo* species, *Petrus* individuum. Quæ latera tenent, vocantur differentiæ, quæ exprimuntur per modum adjectivi; quippe quæ adjectæ generibus constituunt species. Id clarius explicabitur in Institutionibus.

(8) Vulgo dici solent *habitus*, & *dispositio*; *potentia*, & *impotentia*; *passio*, & *patibilis qualitas*; *forma*, & *figura*. Singillatim explicantur in nostris Institutionibus P. 2. c. 4.

tris ad filium, servi ad dominum, discipuli ad magistrum (9).

Quid est actio, & passio?

℞. *Actio* vulgo definitur actus agentis, ut agens est: *passio* autem actus agentis in patiente receptus: ut calefactio, quatenus est ab igne, dicitur *actio*; quatenus est in ligno, dicitur *passio*.

Quid est ubi?

℞. Est esse in loco, & ordo ad ipsum; cujus sex sunt differentiæ, *ante*, *retro*, *dextrorsum*, *sinistrorsum*, *supra*, *infra* (10).

Quid est quando?

℞. Est esse in tempore, & ad ipsum referri; cujus tres sunt differentiæ, *præteritum*, *præsens*, & *futurum*.

Quid est situs?

℞. Est dispositio partium corporis ratione spatii, in quo corpus ipsum positum est, ut sedere, stare, &c. (11).

Quid

(9) *Relata* a Græcis dicuntur τὰ πρός τι, *quæ sunt ad aliquid*; a Cicerone in l. 1. de Invent. c. 30. *quæ sub eandem rationem cadunt*. Referuntur ab Aristotele inter opposita, sed eorum oppositio minima est.

(10) Locus exprimitur per particulam *Ubi*, Tempus per *Quando*; ut appareat, hic non agi de Loci, aut Temporis natura (quod ad Physicum pertinet) sed de eo, quod responderi solet interrogantibus, *ubi*, & *quando* sit aliquid.

(11) Physici quidam ad *situm* referunt etiam positionem

&

Quid est habitus?

℞. Est relatio corporis ad vestes, & ornamenta, quatenus ipsis induitur; ut esse togatum, armatum, & alia id genus, quæ responderi solent interroganti de habitu.

Suntne aliæ interrogationes de simplici idea?

℞. Quæri etiam potest, sitne aliquid *simul* cum altero; sitne *prius*; sitne *oppositum*. Quibus interrogationibus ut recte respondeas, animadvertere oportet, ex duobus alterum dici *prius* altero vel tempore, vel natura, vel ordine, vel dignitate, vel caussa: tum eadem esse posse *simul* vel tempore, vel natura, vel divisione: postremo *opponi* etiam inter se posse vel tamquam relata, ut dextrum & sinistrum; vel tamquam contraria, ut calor & frigus; vel tamquam privantia, ut lux & tenebræ; vel tamquam contradicentia, ut sapit, non sapit. Quæ omnia explicantur in Institutionibus P. 2. *de Postpredicamentis*.

& conformationem partium inter se ratione totius corporis, quod componunt.

CA-

CAPUT IV.

DE VOCE.

Quænam sunt notionum & idearum signa?

℞. VOCES. Est enim *vox* signum, quo suas quisque cogitationes exprimit: itaque si nihil exprimat, ut *blitri*, ad Logicos non pertinet (1).

Quid est vox?

℞. Est vel *nomen*, vel *verbum*. Nomen rem sine tempore significat, ut *Deus*: Verbum tempus adsignificat, ut *est*, *erit*, *fuit*. Nomen simplices ideas & notiones exprimit; verbum enunciationes & judicia constituit (2).

Quænam sunt nominum divisiones?

℞. Quæ præcipue ad rem faciunt, sunt numero duodecim.

I. Etenim nomen in enunciatione vel est *subje-ctum*,

(1) Quia qui verum quærit, non sua tantum caussa quærit, sed etiam ut aliis aperiat atque explicet; iccirco de voce agendum est, & quidem de illa, quæ ideas nostras significet. In vocem, quæ nihil significat, cadit illa definitio Senecæ lib. 2. nat. quæst. c. 29. *Vox nihil aliud est, quam ictus aer*.

(2) Vide Aristotelem in lib. de Enunciandi ratione, & Platonem in Hippia.

ctum, de quo aliquid enunciatur; vel est *prædicatum*, quod enunciatur: ex. gr. cum dico, *Deus est justus*, prima vox subjectum est, postrema prædicatum; verbum autem *est* dicitur copula, quia utrumque conjungit. *Subjectum* porro & *prædicatum*, *termini* appellantur, seu *extrema*; quia enunciationem utrimque terminant & claudunt (3).

II. Vel est *simplex*, ut *figura*; vel *complexum*, ut *figura rotunda*. *Simplex* unam tantum notionem declarat; *complexum* vel plures notiones, vel notionem unam, & modos ejus.

III. Vel est *concretum*, vel *abstractum*. *Concretum* rem significat cum sua forma, ut *Deus*: *abstractum* formam exprimit sine re, cujus est forma, ut *Divinitas* (4).

IV. Vel est *substantivum*, vel *adjectivum*. *Substantivum* rem significat, ut *sol*; *adjectivum* significat modum, qui rei adjicitur, ut *lucidus*: ex quo fit *sol lucidus*.

V. Modo rem exprimit per se constantem & ab alia quacumque solutam, quod *absolutum* appellatur, cujusmodi est *sol*, *ignis*: modo significat rem ad aliud relatam & affectam, quod dicitur *relatum*, ut *pater*, *servus*.

VI.

(3) Utrumque pluribus vocibus interdum constat, quamvis terminus unus sit. Itaque cum Cicero scribit Tuscul. 3. cap. 2. *Gloria est consentiens laus bonorum, & incorrupta vox bene judicantium de excellenti virtute*; vox prima subjectum est, reliquæ omnes prædicati locum tenent.

(4) Ex concretis fiunt abstracta. Ita Cicero lib. 3. ad Famil. ep. 7. ex *Appio* & *Lentulo* facit *Appietatem* & *Lentulitatem*. Sed hoc exemplo usi Scholastici nimium sibi permiserunt.

VI. Vel eſt *Categorematicum*, quod ſolum & per ſe aliquid ſignificat, ut *homo* : vel *ſyncategorematicum*, quod nihil ſignificat, niſi cum alio conjungatur, qualia ſunt pronomina *omnis*, *nullus*, *aliquis*: vel *mixtum*, quod utrumque continet, ut *nihil*, hoc eſt nulla res; *nemo*, hoc eſt nullus homo (5).

VII. Aliud eſt *Categoricum*, quod ſignificat certam quamdam rem categoria comprehenſam: aliud *vagum*, quod nulla Categoria continetur, ſed per omnes vagatur, cujuſmodi ſunt *eſſentia*, *veritas*, *bonitas*, *ordo*, & ſimilia multa.

VIII. Aliud eſt *univerſale*, quod multa ſignificat, ut animal: aliud *particulare*, quod ſignificat rem unam, ſed minime definitam, ut *aliquod animal*: aliud *ſingulare*, quod aliquid prorſus certum ac definitum ſignificat, ut *hoc animal* (6).

IX. Aliud eſt *Synonymum*, aliud *Homonymum*. *Synonyma* ſunt ea, quæ ſecundum unam eamdemque rationem pluribus tribuuntur; ut *homo*, quæ vox æque tribuitur *Socrati* & *Platoni*, idemque ſignificat in utroque. *Homonyma* ſunt ea, quæ ratio-

(5) Vocabula Græca ſunt; *κατηγόρημα* enim eſt id, quod enunciatur de alio, vulgo *prædicatum*: *συγκατηγόρημα*, quod ſimul enunciatur, quaſi *comprædicatum*. Hinc *Categorematicum* nomen, quod ipſum per ſe ad enunciandum valet; *Syncategorematicum*, quod non valet, niſi cum alio conjungatur. Porro etiam *nullum* Poetica licentia uſurpatur pro nulla re. Horat. Poet. v. 342.

Præter laudem nullius avaris.

(6) Theophraſtus nomen *particulare* appellat *ἀόριστον*, ideſt incertum; *ſingulare* vocat *ὡρισμένον*, ideſt certum. Illud ſignificat individuum vagum; hoc individuum certum.

tionem & naturam diversam in iis significant, quibus tribuuntur; ut *homo*, cum tribuitur *homini vero*, & *homini picto*. Porro nomen *homonymum* aliud dicitur *casu*, aliud *ratione*. Primum est illud, quod citra rationem temere est impositum; ut nomen *canis*, cum tribuitur *animali*, & *sideri*. Secundum est, quod rebus tribuitur aliquam inter se similitudinem habentibus; ut cum *pes* dicitur de *planta animalis*, & *lecti* (7). Hæc autem dicuntur etiam *analoga*, & quidem magis proprie. Nam *homonyma* revera sunt illa, quæ multa significant nullo modo similia (8). Rursus *analoga* alia dicuntur *attributionis*, alia *proportionis*. Nomen *analogum attributionis* est illud, quod cum pluribus rebus tribuatur, uni quidem primario convenit, reliquis secundario; ut *sanitas*, quæ *animali* tribui solet, *medicinæ*, & *colori*; sed *animali* proprie & primario, quia illi est interna; *medicinæ*, & *colori* secundario dumtaxat, quatenus *medicina* sanitatem efficit; *color*, significat. *Analogum proportionis* dicitur illud, quod propter proportionem aliquam pluribus rebus accommodatur; ut *caput* dicitur de *animali*, & de *monte*; quia ut caput animalis est summa pars ejus, ita caput montis est ejus fastigium.

Huc

(7) Seneca de Benef. lib. 2. cap. 34. *Pedem & nostrum dicimus, & lecti, & veli, & carminis; canem & venaticum, & marinum, & sidus: quia non sufficimus, ut singulis singula assignemus, quoties opus est, mutuamur.*

(8) Nomen *Synonymum* pluribus rebus eadem prorsus significatione tribuitur; *Homonymum* tribuitur pluribus significatione plane diversa; *Analogum* tribuitur pluribus significatione aliquo modo variata.

Huc referuntur metaphoræ omnes. Ceterum vox analoga nulli adjecta, semper id, quod est princeps ac nobilius, significat; ut, cum dico *caput*, significo caput animalis (9).

X. Vel est *denominans*, vel *denominatum*, vel *denominativum*. *Denominans* est forma abstracta, quatenus rem afficit, eique nomen tribuit, ut *candor*, quatenus candefacit. *Denominatum* est subjectum formam recipiens, ut *paries*, qui *candefactus* dicitur. *Denominativum* est vox concreta, ut *candidus*. Itaque *denominans* quodammodo *facit*, *denominatum fit*, *denominativum est*. Denominatio porro duplex est, *interna*, & *externa*, pro formæ denominantis discrimine, quæ modo est in re ipsa, ut *candor* in exemplo allato; modo extra, ut *visio*, cum paries dicitur *visus* (10).

XI. Alia dicuntur *primæ notionis*, quæ primo rebus sunt imposita, ut *homo*: alia *secundæ notionis*, quæ in scholis ad illa explicanda adhibentur, ut cum *homo* dicitur *species*. Prima dici possunt nomina rerum, secunda nomina nominum; quia illa rebus ipsis proxime respondent, hæc rerum nominibus applicantur. Nomina *primæ notionis* referuntur ad res, ut sunt in natura: nomina *secundæ no-*

(9) Synonyma a Scholasticis vocantur *Univoca*; quam vocem adhibuit & Priscianus, sed contraria prorsus significatione. Homonyma dicuntur ab iisdem Scholasticis *Æquivoca*, a Latinis *Ambigua*.

(10) Hinc illud Aristotelis Ethic. l. 1. c. 5. *Honorem esse potius honorantis, quam honorati*: quia est actio ejus, qui honorem tribuit.

tionis referuntur ad res, ut ſunt in mente noſtra (11).

XII. Nomen vel *finitum* eſt, vel *infinitum*. *Finitum* rem certam ſignificat, ut *equus*. *Infinitum* fit per particulam *non*, & ſignificat rem incertam, ut *non equus* (12).

(11) Quæ nomina dicuntur a nobis *primæ*, & *ſecundæ notionis*, ea Scholaſtici dicunt *primæ*, & *ſecundæ intentionis*. Porro *ſecundarum intentionum* multas diviſiones faciunt, multaſque de illis quæſtiones excitant; quas non puto eſſe tanti, ut referri a nobis debeant. Quod ad rem pertinet, plerique omnes concludunt, inter *ſecundas intentiones*, & ea, quæ ipſi vocant *entia rationis*, nihil fere diſcriminis eſſe.

(12) Ut eſt *infinitum* nomen, ita eſt etiam *infinitum* verbum; ut ſi dicam, *non valet*; Qua de re vide Ariſtotelem de Enunciandi rat. c. 10.

CA-

CAPUT V.

DE DEFINITIONE.

Cur hoc loco de definitione, ac divisione agitur?

℞. QUIA utraque ex doctrina Aristotelis ad simplicem perceptionem pertinet. Est enim notio una, quæ pluribus verbis distinguitur & exponitur sine ullo enunciandi judicio. Hinc puncto individuo comparatur, & *terminus* passim dicitur ab Aristotele (1). Nam siquis interroget, *quid est homo?* respondeo per definitionem, *animal rationale*. Si urgeat, *quomodo dividitur animal?* respondeo, *in rationale*, & *irrationale* (2).

Nonne quidam definitionem referunt inter enunciata?

℞. Utique referunt; quia nomen rei definitæ cum definitione conjungunt per verbum *est* hoc modo: *Homo est animal rationale*. Sed ex hoc ipso

(1) Vide c. 10. lib. 1. Poster. ubi ostendit Aristoteles, definitionem esse simplicem terminum. Quomodo autem plura verba terminum unum faciant, explicat ibidem, & in lib. 6. Metaph. c. 12.

(2) Definitio explicat rem per synthesim, idest componendo; divisio per analysim, idest resolvendo. Nam definitio, sumtis partibus, simulque compositis, ostendit totum suis finibus circumscriptum; divisio, resoluto toto, partes ostendit alias ab aliis sejunctas.

pso enunciato, in quo definitio prædicati locum tenet, apparet eam esse notionem unam. Adde, quod definitio, & res definita non differunt nisi virtute: atqui res definita simplex quid est, ad primam mentis cogitationem pertinens: igitur etiam definitio eodem pertinere debet, & simplici intelligentia percipi (3).

Quid est definitio?

℞. Definitio est propria, dilucida, & paucis comprehensa verbis explicatio. Et ut Cicero scribit in Orat. c. 33. *Definitio est oratio, qua quid sit id, de quo agitur, ostendit quam brevissime* (4).

Quotuplex est definitio?

℞. Duplex: altera *nominis*, altera *rei*. Definitio *nominis* est, quæ quid per vocem aliquam intelligamus, patefacit; ne verborum ambiguitate peccetur (5). Definitio *rei* est, quæ rem ipsam, ejusque naturam & essentiam in aperto ponit.

Quo-

(3) Definitio simplex notio est; quia inventa est ad regendam perceptionem, ne aberret, & falso judicio occasionem præbeat. Si definitio, addito nomine rei definitæ, migret in enunciatum, dici potest *Oratio, cujus prædicatum continet naturam subjecti in suas partes evolutam*. Id satis apparet in definitione hac: *Homo est animal rationale*.

(4) Placuit nobis hoc loco definitionem definire per voces communes, quarum significatio cuilibet statim occurrit. In fine hujus capitis eam definiemus per formulas Logicas.

(5) Perperam quidam existimant, voces omnes, quæ in disputando adhibentur, definiri debere. Sunt enim quædam primariæ, quarum significatio in communi vitæ usu notissima est,

Quotuplex est definitio nominis?

℞. Triplex est. Prima cum vox obscura, sed tamen communis, per alias clariores explicatur; ut cum Cicero ait in Oratione pro Cæc. cap. 17. *dejectum esse illum, qui in inferiorem locum de superiore motus est* (6). Secunda, cum quis declarat, qua significatione vocabulum aliquod, vel sibi, vel arti suæ proprium, usurpare velit; quod maxime faciunt, aut facere debent, qui de rebus arcanis scribunt, de Alchimia, de Cabbala, de Incantationibus (7). Tertia, cum vox explanatur per dictiones, a quibus oritur; ut cum Cicero in Pison. cap. 10. ait, *Consulem* esse illum, qui Reipublicæ consulit; & de Senect. cap. 13. *convivium* esse accubationem epularem amicorum, quæ vitæ conjunctionem habet. Hæc a Latinis *Notatio* dicitur, a Græcis *Etymologia* (8).

Quotuplex est definitio rei?

℞. Quadruplex. Prima rem manifestat per ejus

est, & dici possunt velut principia definitionum, ne abeatur ad infinitum. Itaque Euclides non definit *Æquale*, non *majus*, non *minus*, non *totum*, non *partem*, & similia.

(6) Huc refertur oratio pro oratione (de qua Aristoteles lib. 1. Top. c. 5) ut si dicam: *fortem virum esse, nihil est aliud, quam facere & pati fortia*.

(7) Quinctilianus lib. 7. c. 3. *Opus est aliquando finitione obscurioribus & ignotioribus verbis, ut quid sit CLARIGATIO*.

(8) Istiusmodi definitiones ab etymologia ductæ, interdum genus ac differentiam continent, non secus ac propriæ; ut cum quis *Oxygonum* definiens, ait esse *angulum acutum*.

naturam & essentiam : secunda per caussas: tertia per proprias affectiones : quarta per communes attributiones. Prima, quæ ceterarum perfectissima est, proximo genere & propria differentia constat ; ut cum Homo definitur *Animal rationale*. Secunda rei caussas complectitur, vel unam, vel plures, vel omnes; ut cum *homo dicitur substantia ex corpore & mente constans, a Deo in sui similitudinem facta propter beatitudinem*. Tertia fit ex propriis affectionibus, quæ rei definitæ naturam non constituunt, sed tamen necessario comitantur; ut cum homo dicitur *animal ridendi & admirandi capax*. Quarta conflatur per communia quædam, hoc est per ea, quæ licet separata in aliis quoque rebus reperiantur, tamen simul conjuncta non reperiuntur nisi in re definita. Hujusmodi sunt Poetarum, Oratorum, & Historicorum descriptiones (9).

Sunt ne singula unius rationis?

℟. Prima non potest esse nisi una; quia essentia rei cujuslibet una est, & uno modo se habet.

Quid secunda?

℟. Secunda potest esse multiplex, non solum quia caussæ multæ sunt, singulæque ad definiendum valent; sed etiam quia definitiones alias una-

(9) De hoc postremo definiendi genere Quinctilianus lib. 7. c. 4. *An si non dixero, homo est animal rationale mortale, non potero expositis animi corporisque proprietatibus, latius oratione ducta, vel a mutis eum distinguere, vel a Diis?*

naquæque in societatem trahit. Nam cum caussæ sint quatuor, materia, forma, efficiens, & finis; ad duas priores revocantur illæ omnes, quæ fiunt per partes rem constituentes, ut cum homo dicitur *substantia constans ex mente & corpore* (10). Ad efficientem referuntur definitiones per rei instrumenta conflatæ; ut cum eloquentia definitur *facultas dicendi studio & exercitatione comparata* (11). Denique ad finem revocantur illæ omnes, quæ ab usu & officio ducuntur: ut cum dico, *justitiam esse, quæ dat unicuique suum* (12).

Quid tertia?

℞. Hæc definiendi forma variatur, si variæ sint rei proprietates nobis manifestæ. Huc pertinent definitiones virtutum ac vitiorum, artium ac di-

(10) Definitio hujusmodi æquiparatur primæ; quia materia & forma rei naturam & essentiam constituunt; & materia quidem tenet locum generis, forma differentiæ. Et quia partes rei, quoquo modo se habeant, sunt veluti materia ejus; huc revocantur definitiones illæ per partitionem & divisionem, quas Cicero explicat in Top. c. 5. *Definitiones aliæ sunt partitionum, aliæ divisionum; partitionum, cum res, quæ proposita est, quasi in membra discerpitur, ut si quis jus civile dicat id esse, quod in legibus, Senatusconsultis, rebus judicatis, jurisperitorum auctoritate, edictis magistratuum, more & æquitate consistit. Divisionum autem definitio formas complectitur omnes, quæ sub eo genere sunt*, &c.

(11) Per instrumenta efficientia beatitudinis eam definit Martialis l. 10. ep. 47. *Vitam quæ faciunt beatiorem*, &c.

(12) Ad usum & officium referuntur effecta & signa quælibet; ut cum Orator definitur a Cic. lib. 1. de Oratore c. 15. *Qui, quæcumque res inciderit, quæ sit dictione explicanda, prudenter & copiose, & ornate, & memoriter dicat, cum quadam etiam actionis dignitate.*

ſciplinarum, quæ per attributiones cuique proprias inſtituuntur. Eodem referuntur definitiones relatorum, quorum ea princeps proprietas eſt, ut per ſe invicem cognoſcantur & definiantur: ut cum Dominus dicitur *is, cui eſt ſervus*; *ſervus is, cui eſt Dominus* (13).

Quid quarta?

℞. Hæc vero latiſſime patet, cum ſit deſcriptio potius, delineatio, & adumbratio quædam, quam vera & germana definitio. Itaque huc pertinet quælibet oratio, quæ valet ad rem explicandam (14).

Quarta hæc definiendi forma poteſt ne certis capitibus coerceri?

℞. Vix poteſt. Princeps modus eſt, qui fit per congeriem multarum affectionum; quarum quidem magis communes primo loco ponuntur, ac veluti genus conſtituunt; magis propriæ ac peculiares differentiæ locum tenent (15).

Se-

(13) Inter relatorum definitiones illas quoque ponimus, cum abſtracta per concreta, & concreta per abſtracta definiuntur. Itaque injuria reprehenditur definitio qualitatis, quam affert Ariſtoteles Categor. c. 8. *Qualitatem dico, per quam aliqui dicuntur quales*. Scilicet hac in re concretum notius eſt abſtracto; ideoque ad illud explicandum valet.

(14) Cicero in Part. c. 12. *Definitio genere declaratur & proprietate quadam; aut etiam communium frequentia, ex quibus, proprium quid ſit, eluceat. Sed quoniam de propriis oritur plerumque magna diſſenſio, definiendum eſt ſæpe ex contrariis, ſæpe etiam ex diſſimilibus, ſæpe ex paribus*.

(15) Exempli loco poteſt eſſe deſcriptio Polyphemi apud Vir-

Secundus modus est per similitudinem & dissimilitudinem, quo modo Cicero in Orat. pro Murena definit militem & Jurisconsultum; & ex alterius ab altero differentia utriusque naturam aperit.

Tertius per exemplum, ut cum definimus ponentes aliquid exempli loco: v. gr. *corpus est ut lapis; qualitas est ut color* (16).

Quartus per metaphoram & analogiam; qui modus est frequentissimus præsertim apud Poetas. Ita Mors definitur ab Horatio lib. 1. ep. 16. *Ultima linea rerum*: Somnus ab Ovidio lib. 1. Amor. Eleg. 9. *Mortis imago*.

Quintus per antonomasiam: ut cum Horatius lib. 1. Epist. 2. dicit *Trojani belli scriptorem*, significans Homerum (17).

Sextus per contrarium, quoties contrarium est notius. Ita virtus definitur ab Horatio l. 1. ep. 1. *Virtus est vitium fugere* (18).

Septi-

Virgilium Æn. 3. v. 658.

Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum;
Trunca manum pinus regit, & vestigia firmat.

(16) Definitio per exemplum reprehenditur a Socrate apud Platonem in Dialogo de scientia. Vulgus hoc ferme pacto res explicare solet, quod non est ex dignitate Philosophi.

(17) Huc refertur descriptio quævis per periphrasim; cujusmodi est illa Persii initio satyræ 4. ubi Socratem vocat *barbatum magistrum, sorbitio tollit quem dira cicutæ*.

(18) Eadem ratione purus locus definitur ab Ulpiano in lib. Dig. XI. t. 7. l. 2. *qui neque sacer, neque sanctus, neque religiosus est*. Optimates a Cicerone pro Sext. c. 45. *Qui neque nocentes sunt, nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti*. Quamquam duo hæc exempla referri etiam possunt ad modum definiendi per negationem.

Septimus per negationem: qua ratione definiri solent perfectissima & imperfectissima. Nam cum extremi isti gradus in notiones nostras non cadant, magis dici potest, quid non sint, quam quid sint (19).

Quænam sunt rectæ definitionis regulæ?

℟. Tria sunt observanda in definitione plena & perfecta. Primum est, ne definitio sit angustior, aut amplior re definita, sed cum illa reciprocetur; ex. gr. *quisquis est homo, sit animal rationale: quidquid est animal rationale, sit homo* (20).

Secundum, quod oritur ex primo, ut pressa & brevis sit, modo non deficiant necessaria. Hoc fit

(19) Exemplum perfectissimi sit definitio Dei, quæ est apud August. in Ps. 85. *Terram cogitas? Non est hoc Deus. Mare cogitas? Non est hoc Deus. Omnia, quæ sunt in mari, quæ volant per aerem? Non est hoc Deus. Quidquid lucet in cœlo, stellæ, sol, & luna? Non est hoc Deus. Angelos cogitas? Virtutes, Potestates, Archangelos, Thronos, Sedes, Dominationes? Non est hoc Deus. Et quid est? Hoc solum dicere potui, quid non sit.* Exemplum imperfectissimi sit definitio materiæ primæ, quæ affertur ab Aristotele lib. 7. Metaph. cap. 3. *Materiam voco, quæ ipsa per se, neque quid, neque quantum, neque aliud quippiam dicitur definitum & absolutum.* Id est materia nihil est eorum, quæ ex ipsa fiunt. Hanc in rem D. Thomas P. 1. q. 33. a. 4. *Prima & simplicia per negationem notificantur; sicut dicimus, punctum esse, cujus pars non est.*

(20) Id fiet, si *vis ejus rei, quam definias, ita exprimatur, ut neque absit quidquam, neque supersit*, ut ait Cicero in lib. 2. de Orat. c. 25. & quod Zeno in re alia, si sit manus una atque eadem, quæ compressa rem definitam significet, explicata definitionem.

fit proximo genere adhibito, & propria differentia (21).

Tertium, ut fiat per clariora & notiora, quam sit res definita. Ignotum enim per ignotum non manifestatur (22).

Ex his porro regulis formant sibi Logici Definitionis definitionem, quæ est hujusmodi: *Oratio constans ex genere, & differentia, per quam respondetur interroganti, quid res sit.*

Ostende quomodo præcepta hæc ad usum ducantur.

℞. Habes a Cicerone Topic. cap. 6. Cum sumseris ea, quæ sunt ei rei, quam definire velis, cum

(21) Conditio hæc locum non habet in qualibet definitione, sed in Logica dumtaxat, & quidem propria atque perfecta, quæ a Græcis dicitur οὐσιώδης. Hinc Cicero in Orat. cap. 33. *Erit hæc facultas in eo, quem volumus esse eloquentem, ut definire rem possit; neque id faciat tam presse & anguste, quam in illis eruditissimis disputationibus fieri solet.* Porro ad genus quod attinet, iccirco remotum est ineptum, quia superiora non comprehendunt inferiora; proximum est idoneum, quia in eo superiora continentur.

(22) Hac in parte peccant, qui definiunt per verba inusitata, obsoleta, nova, ambigua, translata: nisi forte translata sint notiora & nitidiora propriis; quod interdum contingit. Ex hoc præcepto veterem testudinis definitionem reprehendit Cicero de Divin. lib. 2. cap. 64. *Tardigrada, herbigrada, domiporta, sanguinecassa.* Ceterum definitio (ut docet Aristoteles lib. 1. Phys. t. 5.) non debet esse clarior, quam res definita, cuilibet indocto, qui artium formulas non tenet, & res percipit dumtaxat cognitione quadam confusa. Nam vulgus magis intelligit, quid sit *homo*, quam quid sit *animal rationale*; magis quid sit *motus*, quam quid sit *actus entis in potentia prout in potentia.*

cum aliis communia, uſque eo perſequare, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri poſſit: ut ſi hæreditatem definias, dic primum, *Hæreditas eſt pecunia*. Sed commune adhuc: multa enim genera pecuniæ ſunt. Adde, *quæ morte alicujus ad quempiam pervenit*. Nondum eſt definitio: multis enim modis ſine hæreditate teneri mortuorum pecuniæ poſſunt. Unum adde verbum *jure*; jam a communitate res disjuncta videbitur, ut ſit explicata definitio ſic: *Hæreditas eſt pecunia, quæ morte alicujus ad quempiam pervenit jure*. Nondum eſt ſatis; quia latius patet, quam oporteat: adde, *nec ea aut legata teſtamento, aut poſſeſſione retenta*, confectum eſt.

CA-

CAPUT VI.

DE DIVISIONE.

Quid est Divisio?

℞. EST totius in partes distributio.

Quotuplex est totum?

℞. Duplex. Primum est *Logicum*, seu universale, quod proprio nomine dicitur *omne*; secundum est *Physicum*, seu singulare, quod proprie *totum* vocatur (1). *Logicum* habet partes sibi subjectas, quas potestate quadam continet; ut *animal*, quod dividitur in *hominem*, & *belluam*. Atque hæc quidem *divisio* proprie nuncupatur, & ad Logicos pertinet. Totum *Physicum* habet partes, ex quibus re ipsa componitur: quæ partes vel ad substantiam ejus pertinent, ut cum *homo* dicitur constare ex *mente*, & *corpore*; vel ad quantitatem, ut cum idem dicitur constare ex *capite*, *ventre*, & *pe-*

di-

(1) Alii totum subtilius dividunt in *Logicum*, *Metaphysicum*, *Physicum*, & *Mathematicum*. *Logicum* dicitur notio universalis, quæ alias sibi subjectas continet, ut Genus. *Metaphysicum* dicitur quidquid constat genere & differentia, hoc est parte communi, & parte propria. *Physicum* dicitur, quod partibus constat coeuntibus ad naturam unam efficiendam, cujusmodi est compositum quodlibet ex materia & forma. *Mathematicum* est, quod habet partes extra partes, quarum alia ab aliis separari potest; quod dici solet a Scholasticis *totum integrale*, vel *quantitativum*.

dibus. Hæc proprio nomine *partitio* nominatur; & rerum ſcriptoribus eſt familiaris (2).

Cedo mihi diſcrimina omnia inter Totum Logicum, & Phyſicum.

℞. Tria ſunt: Primo enim in eo differunt, quod *toto* Logico ſublato, ejus quoque partes ſtatim tolluntur; nam ſublato *animali*, nec homo, nec bellua eſt: at ſublato *toto* Phyſico, partes remanent; ſiquidem everſa domo, remanent ſaxa, & ligna, ex quibus componebatur (3). Secundo differunt, quia ad *totius* Logici integritatem ſatis eſt pars una; nam, ſi ſit homo, erit *animal*, etiamſi belluæ omnes pereant: at in *toto* Phyſico partes omnes requiruntur; ſiquidem domus dici nequit, niſi & fundamentum, & parietes, & tectum ſit. Tertio differunt, quod *totum* Logicum vere ac proprie de ſingulis partibus enunciatur; nam *homo* dicitur *animal*; *equus* dicitur *animal*; *canis* dicitur *animal*: at Phyſicum de ſingulis partibus dici non poteſt; neque enim fundamentum dicitur *domus* (4).

Quot

(2) Cicero in Topic. cap. 7. *In partitione quaſi membra ſunt, ut corporis caput, humeri, manus, latera, crura, pedes, & cetera. In diviſione formæ ſunt, quas Græci ἰδέας vocant; noſtri, ſiqui forte hæc tractant, ſpecies appellant.* Quinctilianus lib. 7. cap. 1. *Sit igitur diviſio rerum plurium in ſingulas, partitio ſingularum in partes diſcretus ordo.*

(3) Partes quatenus partes, ſublato toto phyſico pereunt. Siquidem partium ratio & natura earum officio continetur. Itaque ſi non eſt totum, neque partes totius eſſe poſſunt. Remanet tamen id, quod partis loco erat.

(4) Id verum eſt in partibus natura diverſis, quas *hetero-*

Quot sunt modi Logicæ divisionis?

℞. Cum *totum* Logicum trifariam dividi possit, tres sunt divisionis Logicæ modi. Primus est generis in suas species; ut cum substantia dividitur in *corpus*, & *spiritum*. Secundus subjecti in sua accidentia, ut cum corpus dicitur *moveri*, vel *quiescere*. Tertius accidentis in sua subjecta, ut cum *bona* dicuntur alia esse *animi*, alia *corporis* (5).

Nonne Dialectici præterea dividunt genus in differentias?

℞. Quidam dividunt genus in differentias, v. gr. *substantiam* in *cogitantem*, & *extensam*. Sed revera genus per differentias, non in differentias di-

vi-

rogeneas Scholæ vocant: at si partes sint *homogeneæ*, h. e. unius & ejusdem rationis, etiam *totum* Physicum de suis partibus enunciatur; nam quælibet pars aquæ dicitur aqua; quælibet pars terræ terra nuncupatur. Ceterum regulæ ratio colligi potest ex eo, quod scribit Clemens Alexandrinus lib. 8. Strom. p. m. 780. τὸ εἶδος ἀεὶ ἔν τινι μέρει θεωρεῖται. οὐ μὴν ἀνάπαλιν, εἴ τι μέρος ἐστὶ τινὸς, τοῦτο καὶ εἶδος γενήσεται· ἡ γὰρ χεὶρ μέρος μέν ἐστι τοῦ ἀνθρώπου, εἶδος δὲ οὐκ ἔστιν· καὶ τὸ μὲν γένος ἐν τοῖς εἴδεσιν ἐνυπάρχει· τὸ γὰρ ζῶον καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ τῷ βοΐ· τὸ δὲ ὅλον ἐν τοῖς μέρεσιν οὐχ ἐνυπάρχει. *Species semper in aliqua parte consideratur. Non tamen contra, si quid est pars alicujus, hoc erit etiam species. Manus enim est pars quidem hominis, non autem species. Et genus quidem inest speciebus; animal enim inest homini & bovi: totum autem non inest partibus.*

(5) Quæ nos ex Scholarum more *accidentia* dicimus, alii vocant *adjuncta*, alii *attributa*: verba diversa, sensus idem. Nonnulli addunt quartum divisionis modum, dividentes *accidens* in *accidentia*, ut *colorem* in *album* & *nigrum*: sed hæc est divisio generis in species.

viditur. Divisio enim generis fit in species; quæ species constituuntur & distinguuntur inter se per differentias.

Nonne etiam vocem in sua significata dividere solent?

℞. Sunt qui hoc quoque divisionis genus afferant, per quam vox ambigua in suas significationes distinguitur. Sed hæc distinctio quædam est, non divisio; ac proinde ad definitionem potius pertinet, quæ nominis dicitur (6).

Quot sunt rectæ divisionis regulæ?

℞. Quatuor. Prima est, ne divisio fiat in partes pauciores, aut plures, quam oporteat; quia partes debent æquare totum (7). Secunda, ut pars una aliam non includat. Itaque peccat, qui ita dividit, ut est in lib. 2. ad Herenn. c. 21. *Tres sunt res, quæ omnes homines sollicitant, metus, cupiditas, ægritudo*. Nam *ægritudo* cum *metu* & *cupiditate* conjungitur: estque prorsus idem, ac si diceretur Gallia dividi in Cisalpinam, Transalpinam, & Euro-

(6) Hac usus est Aristoteles in cap. ult. Categor. de modis τ͂ ἔχειν, ut Categoriam, quæ dicitur *habitus*, ab ambiguitate liberaret. Ceterum Alcinous quoque, nedum alii, inter divisionis species distinctionem retulit, in cap. 5. Instit. ad doctrinam Platonis.

(7) Huc pertinet illud Ciceronis in Orat. cap. 33. *Idem etiam, cum res postulabit, genus universum in species certas, ut nulla neque prætermittatur, neque redundet, partietur ac dividet*. Hæc ad divisionem. Partitionis regula est, ne in nimias partes fiat. Nam, ut monet Seneca ep. 89. *Simile confuso est, quidquid usque in pulverem sectum est*.

ropæam. Tertia, ut divisio gradatim procedat: Itaque non recte dividitur *vivens* in *plantam*, *hominem*, & *belluam*; sed divisio instituenda est per membra proxima hoc ferme pacto: *vivens* vel sensu caret, ut *planta*; vel sensum habet, ut *animal*: rursus *animal* vel est rationis particeps, ut *homo*, vel expers, ut *bellua* (8).

(8) Contra hanc regulam peccavit Epicurus (ut colligitur ex Cicerone lib. 2. de Fin. cap. 9.) cum tria genera fecit cupiditatum, *naturales & necessarias*, *naturales & non necessarias*, *nec naturales nec necessarias*. Si dixisset cupiditatum esse genera duo, *naturales*, *& non naturales*; naturalium item duo, *necessarias*, *& non necessarias*, recte divisisset.

CAPUT VII.

DE VOCUM PROPRIETATIBUS.

Quænam sunt præcipua vocum proprietates?

℞. MUltæ numerantur in scholis, sed una videtur necessaria, vel minus otiosa, quæ vulgo *suppositio* dicitur. In hac mirum in modum sibi placent Scholastici disputatores, omnesque ingenii sui vires explicant. Nos curabimus ne quid nimis (1).

E *Quid*

(1) Picus Mirandulanus ad Thomam Fil. epist. antepenult. lib. 4. *Quotusquisque non pavore consternetur, non horrore*

Quid est suppositio?

℞. Est certa quædam vocis acceptio, atque usurpatio (2).

Quotuplex est?

℞. Suppositionis divisio quadruplex est. Ac primo quidem universe suppositio dividitur in *materialem*, & *formalem*. Secundo *formalis* dividitur in *propriam*, & *impropriam*. Tertio *propria* dividitur in *singularem*, & *communem*. Quarto *communis* dividitur in *disjunctivam*, *collectivam*, & *distributivam*. Verba minus nitida sunt, sed solemnia & loci propria.

Quid est suppositio materialis & formalis?

℞. Suppositio *materialis* est, cum vox accipitur pro materia, ex qua componitur; ut cum dico: *mus est syllaba*. *Formalis*, cum vox sumitur pro re, quæ per vocem significatur; ut cum dico: *mus est animal* (3).

Quid

rore diffugiat, si primum in scholas aditum ferens audiat: ter-
minus est signum orationis constitutivum, ut pars propin-
qua ejusdem? *quis etiam valentior aliquanto progressus non re-
moretur modo, sed & pedem referat, cum terminorum* suppo-
sitiones *vel de longinquo subodoraverit?* Huc maxime perti-
net illud Æschyli apud Stobæum serm. 1. Ὁ χρήσιμ' εἰδὼς, οὐχ
ὁ πόλλ' εἰδὼς, σοφός. *Qui utilia novit, non qui multa, sapiens
est.*

(2) *Suppositio* longe aliud significat apud Latinos scriptores. Itaque non est vox publica, sed Dialecticorum propria.

(3) Seneca epist. 48. *Mus syllaba est; mus autem caseum ro-*

Quid est suppositio propria & impropria?

℞. *Propria* est, cum vox accipitur pro significatione propria & germana; ut cum dico: *lupus est quadrupes*. *Impropria*, cum vox a propria significatione ad figuratam traducitur; ut cum dico: *homo homini lupus*.

Quid est singularis & communis?

℞. *Singularis* suppositio est, cum vox accipitur pro re una duntaxat; ut cum dico: *Pater meus est senex*. *Communis* est, cum vox sumitur pro pluribus; ut cum dico: *senex est morosus*. Vides, vocem *senex* in primo exemplo uni tantum tribui, in secundo longe plurimis.

Quid est disjunctiva, collectiva, & distributiva?

℞. *Disjunctiva* est, cum vox communis usurpatur pro aliqua parte tantum ex iis, quas suæ significationis ambitu comprehendit; ut cum dico: *homo est albus*: nam aliqui duntaxat homines sunt albi. *Collectiva* est, cum vox communis sumitur pro omnibus suis partibus simul conjunctis; ut cum dico: *Apostoli sunt duodecim*. *Distributiva* est,

 cum

rodit; syllaba ergo caseum rodit. Puta nunc me istud non posse solvere: quod mihi ex ista sententia periculum imminet? quod incommodum? Sine dubio verendum est, ne quando in muscipula syllabas capiam; aut ne quando, si negligentior fuero, caseum liber comedat. Nisi forte acutior est illa collectio: Mus syllaba est; syllaba autem caseum non rodit; mus ergo caseum non rodit.

cum vox communis sumitur pro omnibus suis partibus, respondetque singulis, atque universis; ut cum dico: *homo constat ex anima & corpore*: nam & homo quisque, & omnes homines sunt hujusmodi.

Quanam est suppositio subjecti in enunciatione?

℞. In enunciatione si prædicatum conveniat subjecto tamquam ejus essentia, vel proprietas necessaria, suppositio subjecti *distributiva* erit; ut cum dico: *homo est animal rationale*, vel *homo est animal ridendi capax*. Si conveniat tamquam modus, seu affectio fortuita, erit *disjunctiva*; ut cum dico: *homo est doctus*. Si demum conveniat toti subjecto, & omnibus ejus partibus simul acceptis: non tamen singulis, erit *collectiva*; ut cum dico: *Planetæ sunt septem*: omnes enim simul sunt septem, at quilibet eorum non est septem (4).

Quanam est suppositio prædicati?

℞. In enunciatione negante cum prædicatum prorsus removeatur a subjecto, ejus suppositio est *distributiva*. In ajente suppositio prædicati est *disjunctiva*, quia pro parte tantum accipitur, etiamsi enunciatio sit universalis; ut cum dico: *omnis circu-*

(4) Si quis nolit ad prædicatum cogitationem referre, potest secum ipse reputare, num subjecto conveniat vox syncategorematica *aliquis*, an *omnis*, an *omnes simul*: si convenit *aliquis*, suppositio disjunctiva est; *si omnis*, est distributiva; *si omnes simul*, est collectiva.

culus est figura: est enim figura quædam, non omnis (5).

(5) In ajente quoque suppositio erit distributiva, si prædicatum cum subjecto reciprocetur; ut si dicam, *homo est ridendi & admirandi capax*; quia omnis ridendi & admirandi capax, est homo.

PARS SECUNDA
DE ENUNCIATIONE.

CAPUT I.
DE ENUNCIATIONIS NATURA (1).

Quid est Enunciatio?

℞. EXplicatis notionibus, quæ simplici *Perceptione* tenentur; nunc videndum est, quomodo notiones ipsæ verbo conjungantur per *Enunciationem*. Est autem *Enunciatio* nihil aliud, quam oratio, quæ aliquid de aliquo enunciat ajendo, aut negando: ut cum dico, *sol lucet, luna non lucet; Deus est justus, Deus non est mendax* (2).

Non-

(1) Cum in Categoriis explicuisset Aristoteles notiones; in lib. περὶ ἑρμηνείας, qui proxime sequitur, agit de enunciationibus. Vulgo inscribitur *de Interpretatione*, nos inscribimus de *Enunciandi ratione*. Nam & Clemens Alexandrinus in lib. 8. Strom. p. m. 779. *sermones enunciativos* vocat ἑρμηνευτικοὺς λόγους.

(2) Quæ a nobis *Enunciatio* dicitur, Græce ἀπόφανσις, vulgo appellatur *propositio*. Sed vox hæc, cui πρότασις respondet apud Græcos, non recte adhibetur, nisi cum refertur ad Syllogismum, & significat partem illam antecedentis, ex qua vis manat ratiocinationis. Error tamen recens non est. Nam Apulejus ita scribit de hab. doct. Platon. lib. 3. *Sergius vocat effatum, Varro proloquium, Cicero enunciatum, Græci*

tum

Nonne etiam judicium dicitur?

℟. Utique. Nam cum enunciamus, *Deum esse justum*, judicamus justitiam Deo convenire: cum enunciamus, *Deum non esse mendacem*, judicamus, mendacium Deo tribui non posse (3).

Quibus partibus constat enunciatio?

℟. Tribus, subjecto, prædicato, & verbo: quæ quid sint diximus in Par. 1. de nom. divis. Illud nunc ex Aristotelis doctrina adjicimus, verbum omne vel significare substantiam, vel substantiam simul & modum. Si substantiam solam significet, enunciatio dicitur *de secundo adjacente*: ut hæc, *Ego sum*. Quamvis enim idem valeat atque, *Ego sum existens*; attamen ita loqui non solemus. Si verbum significet substantiam & modum, dicitur *de tertio adjacente*; ut hæc, *Ego cogito, vel Ego sum cogitans* (4).

tum protasim, tum axioma. ego verbum e verbo tum protensionem, tum rogamentum. Familiarius tamen dicitur propositio.

(3) Quia enunciatum quodlibet *judicium* est, iccirco Stoici enunciata vocabant *axiomata*, a græco ἀξιόομαι. Cicero Acad. 4. c. 29. *Fundamentum Dialecticæ est, quidquid enuncietur (id autem appellatur ἀξίωμα, quod est quasi effatum) aut verum esse, aut falsum*. Tria igitur apud Stoicos sunt conjugata, πρᾶγμα, φωνὴ, λεκτὸν, *res*, *vox*, *effatum*. Veritatem & falsitatem, non rei aut voci convenire dicunt, sed soli *effato*, & quidem *effato perfecto*, λεκτῷ αὐτοτελεῖ, quod *axioma* vocant.

(4) Etiam pronomen reticeri potest, ut si dicam, *Cogito*. Non censetur tamen abesse, quia menti inest. V. lib. de Enunc. rat. c. 10. & Poster. Analyt. l. 1. t. 33. Hinc porro

In Enunciatione quinam est locus subjecti, & quinam prædicati?

℞. Naturæ ordo postulat, ut prius subjectum, deinde prædicatum ponatur. Quemcumque locum occupent, id, de quo alterum enunciatur, subjectum est; quod enunciatur, est prædicatum: ut cum dico, *Omnia vincit amor*; *amor* subjectum est, *omnia* prædicatum.

Omnis oratio, quæ verbo & nomine constat, est ne enunciatio?

℞. Minime: sed ea dumtaxat, quæ ait, aut negat. Itaque orationes, quæ per verba infinita efferuntur, quæque aut petunt, aut promittunt, aut imperant, enunciationes dici nequeunt. Siquidem nihil enunciant; ideoque nec verum, nec falsum capiunt (5).

colligi potest, cujuslibet enunciationis unam & unicam copulam esse verbum substantivum. Proinde, si qua sit implicata & obscura, per verbum hoc in suas partes solvitur & expeditur.

(5) Cum veteres Dialectici disputarent interrogando, oratio enuncians dicebatur ἐρώτημα, quælibet alia πύσμα: primæ respondebatur per ναὶ, vel οὔ; reliquis longiore sermone. Stoici quoque excludebant a suis axiomatis jussa, interrogationes, precationes, exsecrationes, quæ nullum judicium continent, & simpliciter λεκτὰ dicuntur; cum axioma sit λεκτὸν αὐτοτελές. Priscianus lib. 8. *Sciendum, quod has quidem constructiones, quæ per nominativum absolvuntur, Stoici* ἀξιώματα, vel συμβάματα *vocant, idest dignitates, vel congruitates, ut* APOLLONIUS AMBULAT. Vide Sextum Empir. l. 2. adverſ. Logic. n. 77.

CA-

CAPUT II.

DE ENUNCIATIONIS PARTIBUS.

Enunciatio quomodo dividitur?

℟. BIfariam dividitur, ideſt ratione formæ, & ratione materiæ (1).

Quomodo dividitur ratione materiæ?

℟. Si materia enunciationis ſpectetur, tres ſunt ejus ſpecies: alia enim enunciatio *ſimplex* eſt, alia *complexa*, alia *compoſita*. *Simplex* dicitur, quæ ſimplicibus terminis conſtat, ut hæc: *Deus eſt juſtus*. *Complexa*, cujus termini complexi ſunt, ideſt aliam quamdam enunciationem complectuntur, quæ dicitur *Incidens*; ut hæc apud Terentium in Phorm. act. 1. ſc. 1. *Inique comparatum eſt, ut ii, qui minus habent, ſemper aliquid addant divitioribus*. *Incidens* conſtat verbis illis, *qui minus habent*. *Compoſita* demum ea eſt, quæ multiplici ſubjecto, aut prædicato conſtat. Hæc autem compoſitio vel manifeſta eſt, quæ enunciationem *explicitam* facit; vel abdita, & paullo obſcurior, quæ facit enun-

cia-

(1) Modum adhibebimus hac in parte, quæ ceteroquin apud vulgares Dialecticos infinita eſt. De his Canus lib. 8. Loc. Theol. c. 1. *Non intelligo, quid cauſſæ fuerit viris doctis, ut ſub Dialecticæ nomine exponibiles, obligationes, inſolubiles, reflexivas, aliave id genus monſtra in ſcholam intulerint*.

ciationem *implicitam*, seu *exponibilem*, ut turba Logicorum appellat (1).

Incidens falsa contaminatne totam enunciationem?

℟. Enunciatio incidens interdum ad majorem quandam explicationem & ornatum adhibetur. Interdum autem subjectum totius orationis afficit, & modo quodam coercet, ut cum dico: *Ille, qui ex Deo non est, verba Dei non audit*. Hæc si falsa sit, totam enunciationem complexam contaminat; illa non item (2).

Quot sunt explicita enunciationis species?

℟. Sex. Prima *Conjuncta*, cujus membra per particulas *&* vel *nec* conjunguntur, ex. gr. *Aristoteles est Philosophus, & Princeps Philosophorum*: *Aristoteles nec Philosophus est, nec Princeps Philosophorum.*

(1) Incidens enunciatio habet locum etiam in simplici notione. En tibi circuli notio, in quam incidit enunciatio, quæ perfectam ejus rotunditatem effatur: *Figura plana, cujus extremitas paribus a medio radiis attingitur*. Plures etiam in qualibet enunciatione complexa possunt esse Incidentes: ut si dicam, *Tum illi, qui sapiunt, tum qui desipiunt; tum illi qui sunt nobiles, tum qui sunt ignobiles, sine discrimine mori debent.*

(2) Ecce tibi exemplum enunciationis incidentis, quæ nihil efficit, sive vera, sive falsa sit, apud Catullum carm. 68.

Atqui non solum hoc se dicit cognitum habere
Brixia, Chineæ suppposita speculæ,
Flavus quam molli percurrit flumine Mela,
Brixia Veronæ mater amata meæ.

rum. Ut tale pronunciatum verum sit, utraque pars debet esse vera (3).

Secunda *disjuncta*, cujus membra disjunguntur per particulas *vel*, *aut*, hisque similes; ex. gr. *quodlibet animal aut mas est, aut femina*. In hac partes debent esse repugnantes; ideoque una tantum vera est (4).

Tertia *hypothetica*, cujus membra copulantur per particulam *si*; ex. gr. *Si mundus providentia regitur, Deus est* (5). Hujus veritas non pendet ex veritate partium, sed ex recta conjunctione, & consecutione. Porro prima pars, quæ regitur a particula *si*, dicitur *antecedens*; altera *consequens*, quocumque loco ponatur. Nam interdum orationis ordo præposterus est, ut in Horat. lib. 1. ep. 3.

Hoc opus, hoc studium parvi properemus, & ampli;
Si patriæ volumus, si nobis vivere cari (6).

Quar-

(3) Gellius lib. 16. c. 8. *In omni conjuncto, si unum est mendacium, etiamsi cetera vera sunt, totum esse mendacium dicitur*. Ceterum ne mireris, quod diximus, particulam *nec* habere vim conjungendi. Valet enim *&* *non*.

(4) Gellius ibidem. *Est item aliud, quod Græci διεζευγμένον ἀξίωμα, nos disjunctum dicimus. Id hujusmodi est:* Aut malum est voluptas, aut bonum, aut neque bonum, neque malum est. *Omnia autem, quæ disjunguntur, pugnantia esse inter sese oportet*. Cicero Top. c. 14. *In disjunctione plus uno verum esse non potest*.

(5) Hanc Apulejus & Scholastici vocant *Conditionalem*. Porro non per solam particulam *si* fit enunciatum hypotheticum, sed etiam per *cum*, *dum*, & alias, quæ idem valent. Hujusmodi est illud Martialis lib. 2. ep. 64.

Dum, quid sis, dubitas, jam potes esse nihil.

(6) Siquis velit enunciationi huic, & duabus superioribus contradicere, ita collocare debet particulam *non*, ut

con-

Quarta *Caussalis*, ut eam vocant, cujus membra colligantur per particulas significantes caussam; ex. gr. *Vitia nostra quia amamus, defendimus.*

Quinta *discreta*, quæ diversa judicia continet, atque exprimit per particulas adversantes; ex. gr. *mendaci, quamvis juret, credendum non est.*

Sexta *relata*, cujus una pars refertur ad aliam, & ab ea vim sumit; ex. gr. *Quantum quisque sua nummorum servat in arca, tantum habet & fidei.* Juvenal. Sat. 3. (7)

Quot sunt species enunciationis implicitæ?

℞. Quinque admodum numerantur in scholis, *exclusiva, exceptiva, comparativa, inceptiva, desitiva;* quæ scilicet per particulas excludentes, excipientes, comparantes, incipientes, desinentes, plura judicia complectuntur non omnibus manifesta, nisi evolvantur (8).

Enun-

connexionem afficiat & infringat; Ex. gr. *Non si mundus providentia regitur, Deus est: Aristoteles non & Philosophus est, & princeps Philosophorum: Quodlibet animal non aut mas, aut femina est.*

(7) Tum huic, tum superioribus enunciatis interdum simplici negatione contradicitur, interdum pluribus verbis opus est. Quacumque ratione fiat, curandum est, ut modus ipse infringatur, qui naturam enunciati constituit, & ab aliis distinguit.

(8) Particulæ ipsæ non semper adsunt; ideoque magis sensus, quam verborum habenda ratio est, ut enunciationes istiusmodi inter se distinguantur. Exemplum *inceptivæ, exceptivæ, & exclusivæ* habes in uno Persii loco Sat. 5. v. 88.

Vindicta postquam meus a Prætore recessi,
Cur mihi non liceat, jussit quodcumque voluntas,
Excepto siquid Masuri rubrica vetavit?

Enunciatio ratione formæ quomodo dividitur?

℞. Quemadmodum materia enunciationis eſt prædicatum & ſubjectum, ita forma ejus eſt prædicati cum ſubjecto conjunctio. Porro ratione formæ dividitur enunciatio in *neceſſariam*, *fortuitam*, *poſſibilem*, & *impoſſibilem*. *Neceſſaria* eſt, cujus termini neceſſario conjunguntur; ut cum dico: *circulus eſt rotundus*. *Fortuita*, cujus termini non neceſſario cohærent; ut cum dico: *paries eſt albus*. *Poſſibilis*, cujus termini poſſunt coaleſcere; ut cum dico: *tu eris Logicus*. *Impoſſibilis*, cujus termini conjungi nequeunt; ut ſi dicam: *equus eſt rationis & conſilii particeps*. Quamdiu autem enunciationes ita efferuntur, *abſolutæ* vocantur: ſi vero modus ipſe, quo prædicatum ſubjecto convenit, exprimatur, dicuntur in ſcholis *modales*. Modi porro ſunt quatuor, *neceſſarium*, *fortuitum*, *poſſibile*, *impoſſibile*: de quibus ſubtilia multa pro ſæculi ſui more præcipit Ariſtoteles in lib. de Enunciandi rat. cap. 12. & 13. (8)

(8) Quod nos *fortuitum* diximus, Scholaſtici vocant *Contingens*. Hoc ipſum a veteribus Græcis appellatur δυνατὸν, *poſſibile*. Hinc ab his dicitur quæſtio περὶ δυνατῶν, *de poſſibilibus*, quæ a Scholaſticis dicitur *de futuris contingentibus*, a Cicerone *de Fato*.

CAPUT III.

DE ENUNCIATIONIS PROPRIETATIBUS.

Quænam sunt Enunciationis proprietates?

℞. ALIÆ sunt *simplices*, quæ singulas enunciationes afficiunt; aliæ *complexa*, quæ pluribus enunciationibus simul collatis conveniunt. *Simplices* sunt *quantitas*, & *qualitas*. *Complexa* sunt *oppositio*, *æquipollentia*, *conversio*.

Quid est quantitas Enunciationis?

℞. Est ejus extensio, cujus mensura petitur a subjecto. Itaque si subjectum latissime pateat, & sit universale, enunciatio erit *universalis*; si subjectum sit particulare, *particularis* quoque enunciatio erit; si singulare subjectum sit, enunciatio *singularis* erit. Subjectum porro universale est, cui accedunt termini syncategorematici universales, *omnis*, *nullus*; particulare, quod conjungitur cum particularibus, *quidam*, *aliquis*; singulare, quod exprimitur nomine proprio, vel sibi adsciscit articulum *hic*. Quod si subjectum indefinitum sit, nulloque signo dignoscatur, oportet signum apponere: ut siquis dicat, *senex est morosus*, videndum est, num, apposito signo *omnis*, recte habeat, & sententiam ejus, qui dicit, proprie exprimat: aliter

ter assumatur *quidam*, & rursus expendatur, donec res in plano sit (1).

Quid est qualitas enunciationis?

℞. Est ejus affirmatio, & negatio, quæ petitur a prædicato. Si enim prædicatum adjungitur subjecto, enunciatio affirmat; si removetur, enunciatio negat (2). Ex negatione autem, & affirmatio-

(1) Signum *omnis* interdum intensionem rei, non extensionem significat; ideoque enunciationem non facit universalem; ut cum Terentius scribit Andr. 5. 2. *Omnis res est jam in vado*: idest tota hæc res, non res omnes. Aliquando etiam ad qualitatem refertur, ut apud Horatium l. 1. ep. 5. *Nec modica cænare times olus omne patella*. Idest vulgare, qualecumque.

(2) *Negatio* a Cicerone dicitur etiam *negantia* Topic. cap. 14. a Græcis ἀπόφασις. Fit autem per particulam *non*, quæ id destruit, cui apponitur, ut scribit Aristoteles de Enunc. rat. cap. 10. & 14. itemque lib. 1. Prior. cap. 46. Itaque in enunciatis modo affectis, si præponatur modo, ejus vim infringit; v.gr. *Non est laudabile sequi voluptates*: si postponatur, non afficit nisi verbum, quod consequitur; v.gr. *Laudabile est non sequi voluptates*: quod si apponatur non verbo, sed nomini, tum vero non facit enunciationem negantem, sed dumtaxat nomen ipsum ex finito reddit infinitum; v. gr. *Est non laudabile sequi voluptates*.

Verbo *nego* Latini opponunt *ajo*; & enunciationi *neganti* opponunt *ajentem*. Quia tamen *ajo* mancum est, multisque positionibus caret, abutimur *affirmo*, & *affirmatione*, vocibus non sane aptis, sed tamen necessariis. In quo tum usum scholarum sequimur, tum etiam Boethii auctoritatem, qualiscumque ea sit. *Affirmatio* a Martiano Capella l. 4. dicitur *ajentia*, Græce κατάφασις. Ab eodem enunciatio ajens dicitur *dedicativa*, negans dicitur *abdicativa*. Eodem modo loquitur Apulejus de habit. doctr. Platon. l. 3. *Aliæ dedicativa sunt, quod dedicant aliquid de quopiam, ut virtus bonum est;*

tione oritur veritas, & falsitas. Nam si prædicatum adjungitur subjecto, cui revera convenit, aut removetur a subjecto, cui repugnat, enunciatio vera est; sin contra, falsa (3).

Quantitas, & qualitas enunciationis possuntne simul coalescere?

℞. Coeunt sane; & ex hac conjunctione oritur quadruplex enunciationum genus: *universalis ajens*, quæ exprimitur per litteram A, ut *omnis homo est justus*: *universalis negans*, quæ exprimitur per litteram E, ut *nullus homo est justus*: *particularis ajens*, quæ designatur per litteram I, ut *aliquis homo est justus*: *particularis negans*, quæ designatur per litteram O, ut *aliquis homo non est justus*. Quæ memoriæ gratia versiculis duobus comprehenduntur in schola tritis:

Asserit A, *negat* E, *verum generaliter ambo*.
Asserit I, *negat* O, *sed particulariter ambo*.

Quid est Oppositio?

℞. Inter proprietates complexas primum locum tenet Oppositio. Est autem pugna duarum enunciationum, quæ eodem subjecto, & prædicato constant.

Quo-

est; *dedicat enim virtuti inesse bonitatem*; *aliæ abdicativæ*, *quæ abdicant aliquid de quopiam*. Ratio hujus locutionis est, quia apud vetustissimos latinitatis auctores *dedicare* idem erat ac dicere, ut testantur Festus & Nonius.

(3) De veritate & falsitate in hac prima Logicæ parte, quæ ad formam disputandi pertinet, nihil præcipitur; sed dumtaxat de recta enunciatione, & connexione enunciatorum.

Quotuplex eſt?

℞. Quadruplex eſt. Vel enim enunciationes pugnant quantitate, ut hæ: *omnis homo eſt juſtus*, *aliquis homo eſt juſtus*; & dicuntur *ſubalternæ*. Vel pugnant qualitate; cujus generis aliæ ſunt univerſales, ut hæ, *omnis homo eſt juſtus*, *nullus homo eſt juſtus*; & dicuntur *contrariæ*: aliæ particulares, ut *aliquis homo eſt juſtus*, *aliquis homo non eſt juſtus*; & dicuntur *ſubcontrariæ*. Vel pugnant quantitate & qualitate ſimul, ut hæ, *omnis homo eſt juſtus*, *aliquis homo non eſt juſtus*; & dicuntur *contradictoriæ*. Ad has revocantur ſingulares, licet ſint quantitatis ejuſdem, quia pugnant quantum pugnare poſſunt; ut hæ, *Seneca eſt ſapiens*, *Seneca non eſt ſapiens*. En ſchema (4).

In

A	Omnis homo eſt juſtus	CONTRARIÆ	Nullus homo eſt juſtus	E
	SUBALTERNÆ	CONTRADICTORIÆ / CONTRADICTORIÆ	SUBALTERNÆ	
I	Aliquis homo eſt juſtus	SUBCONTRARIÆ	Aliquis homo non eſt juſtus	O

(4) Apulejus de hab. doctr. Plat. contrarias appellat *in-*

In oppositione quomodo dignoscitur veritas, & falsitas?

℞. *Contradictoria* ita se habent, ut semper una sit vera, altera falsa (5). *Contraria* possunt esse simul falsæ, non tamen simul veræ. *Subcontraria* possunt esse simul veræ, non tamen simul falsæ. *Subalterna* possunt esse simul veræ, & simul falsæ (6).

Quid est Æquipollentia?

℞. Æquipollentia, quæ Græce ἰσοδυναμία, Latine *pariatio* dici potest, est cum enunciationes oppositæ inter se conciliantur, & ad eamdem significationem ducuntur per particulam *non*. Hæc particula igitur conciliat *contradictorias*, si alterius subjecto præponatur; conciliat *contrarias*, si postpo-

congruas; subcontrarias vocat *suppares*; contradictorias dicit *alterutras*, quod alterutra dumtaxat vera sit. Ab aliis Latinis Scriptoribus contradictoriæ vocantur *repugnantes*; subalternæ dicuntur *consequentes*; subcontrariæ appellantur *contrariæ particulares*. Ego retinui vulgares formulas, quamvis barbaras; ne nostrorum Logicorum aures illis assuetas nimium offenderem.

(5) Vide ne *contradictoria* sint enunciationes complexæ, ut si dicam: *Nullus equus magis ridet, quam canis*; *Aliquis equus magis ridet, quam canis*. Istæ enim revera non sibi contradicunt; quia plura enunciata continent, quæ sunt expedienda, ut singula singulis opponantur: videlicet *equum ridere*, *canem ridere*, *equum magis ridere*, *canem minus ridere*.

(6) Hæc ex Aristotele de Enunciandi rat. cap. 7. 9. & 14. Porro quæ de absolutarum enunciationum oppositione dicta sunt, ea facile ad alias quoque traduci possunt, ut explicat Aristoteles cap. 12. & 13. ejusdem Operis.

ponatur; conciliat *subalternas*, si præponatur, & postponatur. Quæ omnia comprehenduntur versiculo memoriæ gratia.

Præ contradic. Post contra. Præ postque subalter (7).

Quid hinc est commodi?

℞. Sæculum graviora postulat. Attamen olim hæc quoque ad exercendum ingenium adhibita sunt.

Quid est Conversio?

℞. Est mutatio subjecti in prædicatum, & prædicati in subjectum, salva enunciationis qualitate, sed mutata nonnumquam quantitate (8).

Quotuplex est?

℞. Triplex, *simplex*, *per accidens*, *per contrapositionem*. Sic enim appellare placuit. *Simplex* est, in

(7) Ex. gr. *Omnis homo est justus*, ita conciliatur cum sua contradictoria: *Non omnis homo est justus*. Cum sua contraria hoc modo: *Omnis homo est non justus*. Porro in conciliandis subalternis interdum duplex particula *non* ita concurrit, ut altera alteri adhæreat; v. gr. si concilietur hæc, *Aliquis homo non currit*, cum adversaria sua. Tunc resolvenda est enunciatio in partes explicitas per verbum substantivum *est* hoc ferme pacto: *Non aliquis homo non est non currens*.

(8) Iccirco mutatur in aliqua enunciatione quantitas, ut etiam facta conversione stet ejus veritas. Ex. gr. cum dico, *Omnis virtus est habitus animi*, significo habitum aliquem, non omnem. In conversione igitur enunciationis universalis ajentis mutanda quantitas est: nisi forte subjectum cum prædicato reciprocetur; ut cum dico, *Omnis homo est rationalis*.

qua fit simplex conversio prædicati in subjectum; quod accidit in enunciatione universali negante, & particulari ajente. *Per accidens* est, in qua, facta conversione, mutatur quantitas; quod fit in universali ajente, & interdum etiam in negante. *Per contrapositionem* est, in qua post conversionem extremorum utrique termino præponitur particula *non*; quod fit in enunciatione particulari negante, & interdum etiam in universali ajente. Leges istæ nimium subtiles ac molestæ comprehenduntur disticho æque frigido.

E, I, simpliciter convertitur. E, A, per accid.
A, O, per contrap. Sic fit conversio tota (9).

Cui bono est conversionis doctrina?

℞. Nunc tota fere inanis est. Olim, cum Sophistarum disputationes valerent, percommoda erat reducentibus Syllogismos imperfectos ad perfectos (10).

(9) Exemplum conversionis simplicis:
Nulla materia est spiritalis.
Nullum spiritale est materia.
Per accidens:
Omnis homo est animal.
Aliquod animal est homo.
Per contrapositionem:
Omnis homo est vivens.
Non omne vivens est non homo.

(10) De Conversione fuse disputat Aristoteles lib. 1. Prior. Analyt. cap. 2. & 3.

PARS TERTIA

DE RATIOCINATIONE.

CAPUT I.

DE RATIOCINATIONIS NATURA, ET PARTIBUS.

Quid est Ratiocinatio?

℞. Ratiocinari est res ignotas per notas patefacere, unum judicium ex alio colligendo; ut cum, viso fumo ex aliqua domo erumpente, sic disputo: *fumus est; ergo ignis est*. Itaque definiri potest ratiocinatio Ciceronis verbis Acad. 4. cap. 8. *Ratio, quæ ex rebus perceptis ad id, quod non percipiebatur, adducit* (1).

(1) A Quinctiliano lib. 5. cap. 10. dicitur *Ratio probationem præstans, qua colligitur aliud per aliud; & quæ, quod est dubium, per id, quod non est dubium, confirmat*. Quantus sit ejus usus in omni vita significavit Menander in *Imbriis* apud Stobæum Flor. tit. 3.

Οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἐν ἀνθρώπου φύσει
Μείζων λογισμοῦ· τῷ διαθέσθαι πράγματα
Ἕκαστός ἐστι καὶ λογίσασθαι κατὰ τρόπον
Ἄρχων, στρατηγὸς, ἡγεμὼν δήμου, πάλιν
Σύμβουλος· ὁ διαφέρων λογισμῷ πάντ' ἔχει:

Hoc est

Nihil est in humana natura
Melius ratiocinatione. Ordinando res

Nonne dicitur etiam argumentatio?

℞. Plerumque ita nuncupatur. Cum enim conjunctio prædicati cum subjecto minus clara est, adhibetur medium aliquid, quo utrumque perspicue conjungatur. Medium hoc *argumentum* dicitur; unde est argumentationis nomen. Itaque hæc argumentatio dicitur: *Omnis materia est extensa; ergo dividua*. Nam, cum mihi non constaret, utrum materia omnis dividi posset, *argumentum* sumsi ab ejus extensione, & per hoc vinculum illos duos terminos affirmate conjunxi (2).

Quot sunt argumentationis partes?

℞. Tres: *antecedens*, ex quo aliquid infertur; *consequens*, quod infertur; *consequentia*, idest consecutio ipsa unius ex alio.

Et recte ratiocinando unusquisque est
Princeps, ductor exercitus, ductor populi, præterea
Consiliarius. Qui ratiocinatione præstat, cuncta obtinet.

(2) *Argumentum* igitur est ratio, quæ rei confirmandæ, vel refutandæ adhibetur; *argumentatio* est ipsius rationis explicatio & elocutio. Attamen interdum utraque vox promiscue adhibetur. Cicero de Invent. lib. 1. cap. 40. *Argumentatio nomine uno res duas significat; ideoque & inventum aliquam in rem probabile, aut necessarium, argumentatio vocatur, & ejus inventi artificiosa expolitio.*

CA-

CAPUT II.

DE RATIOCINANDI FORMIS.

Quænam sunt Ratiocinationis formæ?

℞. RAtiocinandi ratio una est, quæ ex notis progreditur ad aperienda ignota. Sed quia progressus hic vel est a partibus ad totum, vel a toto ad partes, vel a parte ad partem, vel a signis ad res significatas, quatuor sunt argumentationis formæ, *Inductio*, *Syllogismus*, *Exemplum*, *Enthymema* (1).

Quid est Syllogismus?

℞. Est argumentatio, per quam posito toto, aliquid efficitur necessario de parte, quæ in eo continetur, ita ferme: *Virtus est habitus bonus; prudentia est virtus; ergo prudentia est habitus bonus*. Vis ejus in eo omnis sita est, quia quod de omni dicitur, etiam de singulis dici debet (2).

(1) Aristoteles quatuor has ratiocinandi formas recenset in lib. 1. Poster. Analyt. c. 1. at idem in lib. 2. Prior. c. 25. duas tantum facit, *syllogismum*, & *inductionem*; quia scilicet *enthymema* pertinet ad primam, *exemplum* ad secundam, ea prorsus ratione, qua imperfecta omnia ad perfecta revocantur.

(2) Proprie syllogismus vocatur, qui necessario concludit, & scientiam parit. Porro cum dicitur progredi a toto ad partes, nomine totius significatur totum Logicum.

Quid est inductio?

℟. Est argumentatio carens medio, & concludens universale per enumerationem singularium, ex quibus constat. Ex. gr. *Prudentia est habitus bonus, justitia est habitus bonus, temperantia est habitus bonus, fortitudo est habitus bonus; ergo virtus est habitus bonus.* Nititur eo fundamento, quia idem de eodem affirmari debet. Universale autem non differt a singularibus simul comprehensis (3).

Quid est Inductio illa, qua Socratica dicitur?

℟. Inductio *Socratica* ad exempli naturam accedit, & probabiliter dumtaxat concludit. Est autem argumentatio, quæ progreditur ex multis similibus ad aliquid simile concludendum per interrogationes: ex. gr. *Cithara datur ne pulsanda nobili viro, an perito Citharœdo? Perito Citharœdo. Clavus datur ne gubernandus nobili viro, an perito Nauclerо-*

(3) Inductio ab Aristotele lib. I. Topic. cap. 12. dicitur ἡ ἀπὸ τῶν καθέκαστα ἐπὶ τὰ καθόλου ἔφοδος, *a singulis ad universa progressio*. Porro cum a formis ad genus procedit, necessario concludit; & dicitur *Philosophica*: cum progreditur a partibus ad totum, concludit probabiliter; & dicitur *Dialectica*. Primæ exemplum jam attulimus; secundæ potest esse illud Persii sat. 5. v. 53.

Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno:
Mercibus hic Italis mutat sub sole recenti
Rugosum piper, & pallentis grana cumini;
Hic satur irriguo mavult turgescere somno;
Hic campo indulget, hunc alea decoquit; ille
In Venerem est putris.

clero? Perito Nauclero. Valetudo committitur ne curanda nobili viro, an perito Medico? Perito Medico. Ergo etiam ad Reipublicæ regimen admittendi sunt, non viri nobiles, sed regendi periti. Si interrogationem tollas, deficit a more Socratico, & inductio Rhetorica dicitur; quia veteres Dialectici, præsertim Socratici, disputabant interrogando; Rhetores oratione continua utebantur (4).

Quid est Exemplum?

℞. Est argumentatio, quæ ex parte partem colligit, habetque vim similitudinis, sive in re, sive in facto aliquo versetur: ex. gr. *Dum equum assidue exerces, facis ad franum & rhedam paratiorem: ergo si animum assidua contemplatione exerceas, facies ad contemplandum magis idoneum & expeditum. Milo Crotoniates taurum gestavit; quia eundem, vitulus cum esset, gestare cœpit, nec diem ullum intermisit, quin gestaret: ergo tu quoque multa contemplari poteris, si pau-*

(4) A Cicerone lib. 1. de Invent. cap. 31. dicitur *Oratio, quæ rebus non dubiis captat assensiones ejus, quicum instituta est; quibus assensionibus facit, ut illi dubia quædam res, propter similitudinem earum rerum, quibus assensit, probetur.* Quinctil. lib. 5. cap. 11. *Inductio, qua plurimum Socrates est usus, hanc habuit viam: cum plura interrogasset, quæ confiteri adversario necesse esset, novissime id, de quo quærebatur, inferebat, cui simile concessisset.* Utraque autem tum Socratica, tum oratoria tendit ad universale. Nam singularia, quæ in complexione colliguntur, sub aliquo genere continentur; illudque ipsum genus tacite concluditur: ver. gr. in exemplo allato tacite concluditur, in omni vitæ negotio peritis administris utendum esse. Hinc suam vim sumit pronunciatum hoc: *Ad reip. regimen admittendi sunt homines regendi periti.*

pauca mature contemplari incipies, nec umquam intermittes contemplandi laborem (5).

Quid eſt Enthymema?

℞. Eſt forma argumentandi minus firma, quæ progreditur a ſignis ad res ſignificatas. Argumentatio Rhetorica dicitur. Et quia Rhetores non perſequuntur religioſe partes omnes, ſed ex paucioribus ſæpe concludunt, hinc fit, ut in ſcholis Enthymema vocetur ſyllogiſmus decurtatus: ver. gr. *Mulier lac habet, ergo peperit* (6).

Præter has ratiocinandi formas ſunt ne aliæ?

℞. Tria ſunt præterea argumentationis nomina, quæ vulgo celebrantur, *Epicherema*, *Sorites*, & *Dilemma*.

Quid eſt Epicherema?

℞. Vulgo Dialectici *Epicherema* vocant argumen-

(5) Forma exempli eſt, ut progrediatur tamquam pars ad partem, ὡς μέρος πρὸς μέρος, quemadmodum eſt apud Ariſtot. lib. 1. Rhet. t. 104. Exempli materiam deſcribit Quinctilianus in lib. 5. c. 11. *Rei geſtæ, aut ut geſtæ, utilis ad perſuadendum id, quod intenderis, commemoratio*. Vide etiam auctorem ad Herenn. l. 4. c. 45. Ciceronem lib. 1. de Invent. c. 30. & in Partition. Orat. c. 11. Ariſtotelem Rhet. lib. 2. t. 496. Nos exempli nomine omnem ſimilitudinis rationem complectimur, ſive ſit rei, ſive facti: in quo Ariſtotelem ſequimur.

(6) Enthymema in varias ſignificationes varioſque uſus trahi ſolet. Conſule Ariſtotelem l. 1. Rhetor. & l. 2. Prior. Analyt. c. 27. Quinctilianum l. 5. c. 10. & 14. Ciceronem in Top. c. 13. & Acroaſim meam *de Enthymemate*.

mentationem compositam, cujus propositioni, aut assumtioni ratio adjicitur; ita ut modo quatuor, modo quinque partibus constet. Re vera *Epicherema* est syllogismus Dialecticus, qui opponitur *Apodixi*, quatenus *Apodixis* per propria & necessaria rem manifestat, *Epicherema* per communia & probabilia (7).

Quid est Sorites?

℞. Interdum Dialectici Soriten appellant acervum quemdam enunciationum sibi inter se cohærentium; in quo prædicatum antecedentis fit subjectum consequentis, donec ultimæ prædicatum cum primæ subjecto componatur, hoc pacto: *Quodlibet corpus est in spatio; quod est in spatio, potest esse in alio spatio; quod potest esse in alio spatio, po-*

(7) Aristoteles Topic. l. 8. c. 11. φιλοσόφημα μὲν συλλογισμὸς ἀποδεικτικὸς, ἐπιχείρημα δὲ συλλογισμὸς διαλεκτικός. *Est philosophema quidem syllogismus demonstrativus, epichirema vero syllogismus dialecticus*. Idem docet Quinctilian. lib. 5. cap. 10. *Apodixis est evidens probatio. Hanc & ab Epichiremate differre Cæcilius putat solo genere conclusionis; & esse Apodixim imperfectam, Epichirema, eadem caussa, qua diximus enthymema a syllogismo distare*. Quo loco obiter moneo legendum esse *imperfectam*; non *imperfectum*, ut vulgo legitur. Hinc apparet, cur Rhetores ratiocinationes suas *Enthymemata & Epicheremata* vocent. Utroque nomine significant argumentum conclusionis non necessariæ. Sed fere primum refertur ad formam, secundum ad materiam. Itaque *Epicherema* inter argumentandi formas locum habere non debet, quemadmodum non habet *Apodixis*: sed nos scholarum morem potius notandum, quam deserendum putavimus. Ceterum scire oportet, apud eosdem Rhetoras & alterum pro altero, & utrumque varia significatione usurpari. Qua de re vide Quinctilianum l. 5. c. 14. Rectius scrib. *Epichirema*.

potest mutare spatium ; quod potest mutare spatium ; est mobile ; ergo quodlibet corpus est mobile. Sed hæc revera nihil aliud est, quam gradatio quædam syllogistica, ad medium magis magisque explicandum (8).

Quinam est genuinus Sorites?

℞. Sorites genuinus, qui Latino nomine *Acervalis* dicitur, est argumentatio ad fallendum comparata, in qua minutis additionibus, aut detractionibus ab eo, quod perspicue verum est, ad id, quod est perspicue falsum, disputantem adducimus: ut si ego dicam, mille grana efficere acervum tritici; tu autem ita urgeas: *quid si unum exemero, quid si alterum, tertium, quartum?* neque tamdiu premas, donec unum illud designem, quo acervus absolvitur. Hoc autem numquam fiet, quia natura non dedit nobis cognitionem finium (9).

Quid

(8) Demonstratio composita dici potest. Si quis autem velit eam in plures syllogismos resolvere, incipiat a propositione secunda: *Quod est in spatio, potest esse in alio spatio; quodlibet corpus est in spatio; ergo &c.* tum a tertia, subinde vero a quarta eodem modo. Sed vide Acroasim meam *de Sorite*.

(9) Julianus Jurisconsultus de Reg. Jur. Leg. 65. *Ea est natura cavillationis, quam Græci σωρείτην appellant, ut ab evidenter veris per brevissimas mutationes disputatio ad ea, quæ evidenter falsa sunt, perducatur*. Cicero Academ. 4. cap. 29. *Natura nullam nobis dedit cognitionem finium, ut ulla in re statuere possimus quatenus: neque hoc in acervo tritici solum, unde nomen est, sed nulla omnino in re minutatim interroganti*.

Quid est Dilemma?

℞. Est argumentatio, quæ *Cornuta* dicitur; quod ejus antecedens duabus partibus constet, & incommodum utrinque pariat: ex. gr. *si uxorem deformem duces, tibi non placebit; si pulchram, placebit aliis: ergo omnino ducenda non est*. Hujusmodi argumentatio sæpe invertitur, & vocatur a Græcis ἀντίστρεφον, a Latinis *reciprocum*: ex. gr. *si uxorem pulchram duces, tibi placebit; si deformem, non placebit aliis: ergo ducenda est* (10).

Estne aliud Dilemmatis genus?

℞. Est etiam Dilemma complexum, cujus exemplum peti potest ex Gellio lib. 14. cap. 1. *Genethliaci aut adversa ventura dicunt, aut prospera: si dicunt prospera, & fallunt, miser fies frustra expectando: si adversa dicunt, & mentiuntur, miser fies frustra timendo. Si vera respondent, eaque non sunt prospera, jam inde animo miser fies, antequam fato fias: si felicia promittunt, eaque eventura sunt, tum plane duo erunt incommoda; & expectatio te spei suspensum fatigabit, & futurum gaudii fructum spes tibi jam defloraverit. Nullo igitur pacto utendum est istiusmodi hominibus, res futuras præsagientibus.*

Ex

(10) Verba hæc sunt Biantis apud Gellium l. 5. c. 11. A Diogene Laertio tribuuntur Bioni. Porro modus hic argumentandi refertur ad syllogismum compositum, de quo agemus in capite ultimo hujus partis. Vide eundem Gellium ibid. c. 10.

Ex enumeratis ratiocinandi formis quænam est optima?

℟. Optima ratiocinandi forma, princeps, atque una, ad quam reliquæ revocantur omnes, syllogismus est: & hic quidem duplex, *Simplex*, & *Compositus*. De utroque agemus (11).

(11) Superiores argumentationes, addita propositione generali, revocantur ad formam syllogismi. Verbi gr. exemplum Inductionis supra allatum ita erit efferendum: *Quod est prudentia, justitia, temperantia, fortitudo, est habitus bonus; virtus est prudentia, justitia, temperantia, fortitudo; ergo virtus est habitus bonus*. Hic ab Aristotele in l. 2. Prior. Analyt. c. 23. dicitur συλλογισμὸς ἐπακτικὸς, *Syllogismus Inductivus*.

CAPUT III.

DE SYLLOGISMO SIMPLICI.

Quid est Syllogismus simplex?

℟. SYllogismus simplex, qui etiam *Categoricus* dicitur, est ille, in quo duo sunt simplices termini, & *medium* unum, ex quibus fiunt tres simplices enunciationes. Prima enunciatio, unde vis manat ratiocinationis, vocatur a Latinis *propositio*, secunda *assumtio*, tertia *conclusio*. Vulgo in scholis prima dicitur *propositio major*, secunda *propositio minor*, tertia *consequentia*. Termini autem sunt,

sunt, *minus extremum*, idest subjectum conclusionis, & *majus extremum*, idest prædicatum. *Medium* est veluti utriusque mensura, & in conclusione locum non habet. Porro *major* dicitur, non quia primo loco sit, sed quia continet *majus extremum*. Itaque etiam secundo loco posita diceretur *major*. Accipe exemplum; *omne bonum est expetendum; voluptas est bona; ergo voluptas est expetenda* (1).

Explica mihi vim & formam syllogismi.

℞. Proposita quæstione aliqua, tota vis & ratio ejus

(1) Prima syllogismi pars ab Aristotele dicitur πρότασις; a Cicerone modo *propositio*, modo *propositum*; a Quinctiliano *intentio*, vel *intentum*. Secunda ab Aristotele vocatur λῆμμα, a Cicerone, & aliis Latinis scriptoribus *sumtio*, vel *assumtio*. Prima in lib. 2. ad Herenn. c. 20. 21. & 22. dicitur *expositio*. Appellari etiam videtur *præsumtio* a Cicerone l. 2. de Divin. c. 23. *Si demus tibi istas duas sumtiones, ea quæ λήμματα appellant Dialectici, sed nos latine loqui malumus; præsumtio tamen, quam πρόληψιν iidem vocant, non dabitur.*

Medium ita dictum videtur, quod extrema conciliet, idest subjectum cum prædicato componat, tamquam arbiter. Quidam (ut scribit Ramus lib. 7. Schol. Dial. cap. 14.) ex eo dictum putant, quod *media*, hoc est argumenta quæstionis solvendæ non in summis Categoriarum gradibus, neque in infimis, sed in *mediis* quærantur; quod cujusmodi sit, explicat Aristoteles in lib. 1. Prior. Anal. cap. 27. Dialectici nostri non satis apte *medium terminum* dicunt: quod enim *medium* est, non potest *terminare*. Attamen etiam a Philopono ad lib. 2. Poster. t. 48. vocatur μέσος ὅρος.

Conclusio, Græce συμπέρασμα, est id, quod ex propositione & assumtione conficitur. Dicitur autem *conclusio*, quia ratiocinationem concludit. A Cicerone interdum vocatur *Complexio*, a Quinctiliano *Connexio*, quod superiora connectat & complectatur. Id quomodo fiat, vide apud Ciceronem de Invent. lib. 1. cap. 34.

ejus solvendæ in eo est, ut palam fiat subjectum contineri in prædicato: verbi gratia cum quæritur, *num voluptas sit expetenda*, ea vis est harum vocum, ut ostendatur, utrum inter *expetenda* contineatur *voluptas*, tamquam pars in toto aliquo. Si quis igitur invenerit aliquid, quod contineat *voluptatem*, & contineatur inter *expetenda*, planum faciet, ipsam quoque *voluptatem* inter *expetenda* contineri. Id videtur esse *bonum*, quod tamquam *medium* adhibitum est a nobis in allato syllogismo. Se habet autem, ut *duo*, quæ continent *unum*, & continentur in *tribus*.

En schema.

Voluptas.	*Bonum.*	*Expetendum.*
1	2	3
Subjectum.	Medium.	Prædicatum.

Si duo sunt in tribus; & unum est in duobus; ergo unum est in tribus.

Quænam sunt in regendo syllogismo consideranda?

℞. Quidam ad regulam modo allatam nihil addendum putant. Nos ne discedamus a Logicis formulis, & communi scholarum doctrina, duo esse dicimus, quæ in quolibet syllogismo considerari debent, *materiam, & formam*. *Materia* duplex est; altera remota, hoc est termini, & medium; altera proxima, hoc est propositiones inde conflatæ. *Forma* est artificiosa materiæ dispositio, quæ rursus duplex est; vel materiæ remotæ, &

di-

dicitur *figura*; vel proximæ, & dicitur *modus* (2).

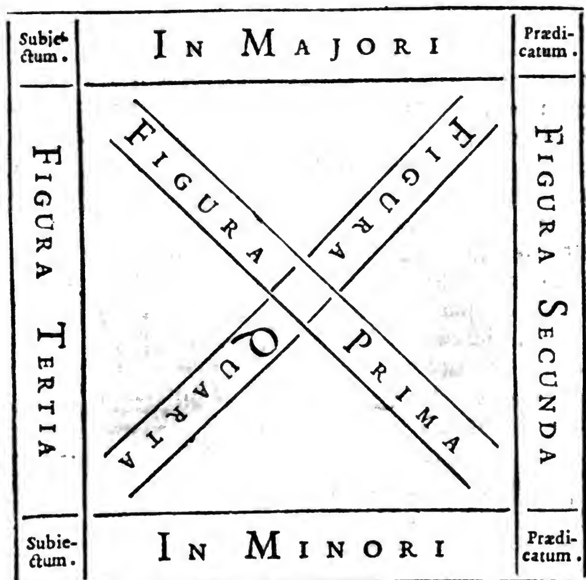
Quid est figura?

℞. Est apta medii cum duobus extremis ad concludendum colligatio. Cum autem quadrifariam medium cum extremis colligari possit, quadruplex existit figura syllogistica. Prima, in qua medium in majori est subjectum, in minori prædicatum. Secunda, in qua medium utrobique prædicatum est. Tertia, in qua medium utrobique est subjectum. Quarta, in qua medium in majori prædicatum est, in minori subjectum. Sed postrema hæc, quæ *Galenica* dicitur, quod Galeno placuerit, ejusque auctoritate asseratur, apud Aristotelem, ejusque asseclas nullo in numero est; quia non differt a prima, nisi quatenus major secundo loco ponitur, minor primo (3).

(2) Aristotelis regulas de syllogismi forma juniores quidam minus necessarias existimant; modo perspicue comprehendatur subjecti & prædicati natura, & alterius ad alterum relatio: sed eos refellit, qui unus omnes acumine superat, Leibnitius in Actis Erudit. an. 1684. p. 540.

(3) Syllogismos istiusmodi ad primam figuram referunt Theophrastus, Eudemus, & Boethius l. 2. de Syllog. Categor. Alcinous quoque in Institut. ad doctr. Platon. c. 5. afferens exemplum figuræ primæ, sumtum ex Platonis Alcibiade, medium prædicavit in propositione, & subjecit in assumtione per figuram Galenicam: *Quæ justa sunt, pulcra sunt; quæ pulcra sunt, bona sunt; ergo quæ justa sunt, bona sunt.* Eodem modo Sex. Empiricus l. 2. Pyrrhon. hypot. c. 13. extulit celeberrimum Dogmaticæ scholæ Syllogismum: *Socrates est homo; homo est animal; Socrates ergo est animal.* Hi sunt, quos Aristoteles in lib. 1. Prior. c. 28. vocat συλλογισμοὺς ἀντιπεπραγμένους, h. e. *inversos*.

En ſchema.

Tres igitur figuræ priores hoc diſticho comprehenduntur.

Prima prius ſubicit medium, poſt prædicat ipſum:
Prædicat altera bis: tertia bis ſubicit (4).

Qua-

(4) *Prima.*
Homo eſt animal;
Socrates eſt homo;
Ergo Socrates eſt animal.

Quar-

Quænam sunt syllogismi regulæ ad figuram spectantes?

℞. Prima est, ut in quolibet syllogismo non sit nisi unum medium, & duo extrema. In hoc enim ars tota est, ut duo extrema inter se componantur, quod cum medio comparata, tamquam cum aliqua norma, probe conveniant. Hinc axioma, quo uno veluti cardine tota vertitur argumentandi ars: *quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se*: idest quæ duo eidem conveniunt, ea sibi inter se conveniunt. Itaque hoc peccat: *Canis latrat; sidus est canis; ergo sidus latrat*. *Canis* enim geminam habet significationem, ideoque duo media constituit.

Secunda regula est, ne vox aliqua latius & communius sumatur in conclusione, quam in præmissis. Nam ex particulari non licet colligere universale; cum pars sit in toto, non totum in parte. Itaque hoc peccat: *omne animal est vivens; omne animal est substantia; ergo omnis substantia est* vi-

Quarta.
Socrates est homo;
Homo est animal;
Ergo Socrates est animal.

Secunda.
Nulla avis est quadrupes;
Omnis equus est quadrupes;
Ergo nullus equus est avis.

Tertia.
Omnis avis est bipes;
Omnis avis est animal;
Ergo aliquod animal est bipes.

vivens. Vitium eſt in voce *ſubſtantia*, quæ in concluſione pro omni ſubſtantia ſumitur; in præmiſſis pro aliqua tantum, hoc eſt pro ea, quæ reciprocatur cum animali.

Tertia regula eſt, ut medium in utraque præmiſſa, vel ſaltem in alterutra univerſe ſumatur; quod Scholaſtici dicunt *ſupponere diſtributive*. Nam ſi utrobique particulare ſit, diverſa ſignificabit; ideoque geminum erit, ambiguum, & ad concludendum ineptum; ut in hoc: *Aliquod animal ridet; equus eſt aliquod animal; equus igitur ridet*. Vox *animal*, quæ medii loco eſt, in majori ſignificat animal rationale, in minori irrationale: itaque duo ſunt media; quod eſt contra regulam primam (5).

Quarta regula eſt, ut medium numquam ingrediatur concluſionem. Siquidem adhibetur in præmiſſis tamquam cauſſa, ex qua oritur concluſio; nihil autem oriri poteſt ex ſe ipſo.

Quatuor has regulas quatuor verſiculis comprehendimus memoriæ gratia.

Terminus eſt geminus, mediumque accedit utrique.
Præmiſſis dicat ne finis plura, caveto.
Aut ſemel, aut iterum medium genus omne capeſſat,
Officiique tenax rationem claudere nolit.

Quid

(5) Ratio rationis eſt, quia cum duplex medium eſt, gemina inſtituitur comparatio, ſubjecti cum medio uno, prædicati cum altero: proindeque colligi nequit, ſubjectum & prædicatum ſibi inter ſe convenire. Ut conveniant, utriuſque menſura debet eſſe una atque eadem.

Quid est modus syllogismi?

℟. Est trium enunciationum secundum quantitatem & qualitatem certa positio & connexio.

Quot sunt modi?

℟. Si inutilium quoque rationem habere velis, sunt numero sexaginta quatuor. Nam totidem possunt esse connexiones. Utiles sunt novemdecim; quorum novem ad primam figuram pertinent, quatuor ad secundam, sex ad tertiam. Comprehendi solent versiculis quatuor, in quibus cujusque vocis syllaba prima significat majorem propositionem, secunda minorem, tertia conclusionem. Si plures sunt syllabæ, vacant metri caussa.

Barbara, *Celarent*, *Darii*, *Ferio*, *Baralipton*,
Celantes, *Dabitis*, *Fapesmo*, *Frisesomorum*.
Cesare, *Camestres*, *Festino*, *Baroco*. *Darapti*,
Felapton, *Disamis*, *Datisi*, *Bocardo*, *Ferison*.

Suntne omnes admittendi?

℟. Quinque posteriores primæ figuræ nullo in numero a nobis habentur, quia sunt *indirecti*, hoc est ita concludunt, ut minus extremum prædicetur de majori extremo, eique attribuatur (6). Reliquos in tres classes pro figurarum numero dividimus, & hoc tetrasticho complectimur:

(6) Modi indirecti non ab Aristotele in Logicam inducti sunt, sed a Theophrasto, & Eudemo. Laborem docendi ac discendi augent, sed nullius fere sunt usus.

Barbara, *Celarent*, *Darii*, *Ferioque* præibunt:
Cesare, *Camestres*, *Festino*, *Baroco* sequentur.
Tertia post veniet rationum turba, *Darapti*,
Felapton, *Disamis*, *Datisi*, *Bocardo*, *Ferison*.

Fac ut clarius explices, quinam sit modus directus, & quinam indirectus.

℞. Modus directus est ille, per quem majus extremum conclusionis enunciatur de minori extremo; ut si dicam: *qualibet virtus est laudabilis; prudentia est virtus; ergo prudentia est laudabilis.* Modus indirectus est ille, in quo minus extremum enunciatur de majori; ut si convertam conclusionem superioris argumenti, hoc modo: *ergo aliquod laudabile est prudentia.*

Quanam sunt regula in universum ad modos spectantes?

℞. Prima est, ut utraque præmissa, aut alterutra sit universalis. Nam in duabus particularibus voces multiplicantur, ut dictum est in tertia figurarum regula; ideoque nihil concluditur; ut si dicam: *Quadam substantia est lapis; quoddam animal est substantia; ergo quoddam animal est lapis.*

Secunda regula est, ut alterutra ex præmissis sit ajens; nam ex duabus negantibus nihil sequitur: ut si ponas, *hominem non esse aternum; animal non esse aternum*; perperam colliges, *hominem non esse animal* (7).

Ter-

(7) Huc pertinet vulgatum illud: *Impossibile est lupum esse*

Tertia est, ut ex præmissis ajentibus non colligatur enunciatio negans; quæ regula explicatione non indiget.

Quarta est, ut conclusio sit negans, si alterutra præmissarum negans fuerit; particularis sit, si altera præmissarum fuerit particularis. Hinc illud in scholis vulgatum, *conclusionem sequi debiliorem partem*. Neque enim effectus potest esse nobilior sua caussa. Exempla sunto: *Omne animal est vivens; quædam substantia est animal; ergo quædam substantia est vivens. Nullum animal est lapis; omnis homo est animal; ergo nullus homo est lapis.*

Porro quatuor istæ modorum regulæ quatuor carminibus comprehenduntur.

Nil, duo conjungas si particularia, gignunt.
Utraque si præmissa neget, nihil inde sequetur.
Ajentes ambæ nequeunt generare negantem.
Est parti similis conclusio deteriori.

esse gemmam; impossibile est adamantem esse lupum: ergo impossibile est adamantem esse gemmam. Idem enim est ac si dicatur: *Lupus non est gemma; adamas non est lupus; ergo adamas non est gemma*. Ceterum enunciata quædam ita efferuntur, ut revera ajant, quamvis negare videantur. Id fit, quia continent enunciationem incidentem, vel terminum aliquem infinitum. Ex. gr. *Illi non possunt justificari, qui fidem non habent in Jesum Christum; Hebræi fidem non habent in Jesum Christum; Hebræi igitur non possunt justificari*. Assumtio est ajens. Ita enim resolvenda est: *Hebræi sunt illi, qui &c.* Ita si dicas: *Quod extensum non est, materia non constat; anima rationalis extensa non est; ergo materia non constat*. Assumtio ita resolvitur: *Anima rationalis est res non extensa*. Istiusmodi syllogismi vocantur *infiniti* in l. 1. Prior.

Cedo mihi singularum figurarum normam & exemplum, & primo quidem primæ.

℞. Ejus quatuor sunt modi (8).

Bar-) *Omne honestum est laudabile;*
1) ba-) *Omnis virtus est honesta;*
ra.) *Ergo omnis virtus est laudabilis.*

Ce-) *Nullum vitium est laudandum;*
2) la-) *Omne mendacium est vitium;*
rent) *Ergo nullum mendacium est laudandum.*

Da-) *Omne honestum est laudabile;*
3) ri-) *Aliqua actio est honesta;*
i.) *Ergo aliqua actio est laudabilis.*

Fe-) *Nullum vitium est laudandum;*
4) ri-) *Aliqua actio est vitium;*
o.) *Ergo aliqua actio non est laudanda.*

Cedo mihi exempla figuræ secundæ.

℞. Ejus item modi sunt quatuor.

Ce-) *Nullum vitium est laudabile;*
1) sa-) *Omnis virtus est laudabilis;*
re.) *Ergo nulla virtus est vitium.*

Ca-

(8) Duo tantum primi, *Barbara* & *Celarent*, videntur necessarii, qui conclusionem habent universalem ajentem, & universalem negantem; ac proinde etiam particulares omnes in illis comprehensas continent. Nam quidquid affirmatur de toto, affirmatur de qualibet ejus parte; & quidquid de toto negatur, de qualibet ejus parte negatur: quod Aristoteles in lib. 1. Prior. cap. 1. expressit per duas formulas, *dici de omni, & dici de nullo*.

Ca-) *Omne honestum est laudabile;*
2) me-) *Nullum vitium est laudabile;*
stres.) *Ergo nullum vitium est honestum.*

Fe-) *Nullum vitium est laudabile;*
3) sti-) *Aliqua actio est laudabilis;*
no.) *Ergo aliqua actio non est vitium.*

Ba-) *Omne honestum est laudabile;*
4) ro-) *Aliqua actio non est laudabilis;*
co.) *Ergo aliqua actio non est honesta.*

Cedo mihi tertiæ figuræ exempla.
℞. Ejus sex sunt modi.

Da-) *Omnis virtus est laudabilis;*
1) ra-) *Omnis virtus est habitus;*
pti.) *Ergo aliquis habitus est laudabilis.*

Fe-) *Nullum vitium est laudabile;*
2) la-) *Omne vitium est habitus;*
pton.) *Ergo aliquis habitus non est laudabilis.*

Di-) *Aliqua virtus est laudabilis;*
3) sa-) *Omnis virtus est habitus;*
mis.) *Ergo aliquis habitus est laudabilis.*

Da-) *Omnis virtus est laudabilis;*
4) ti-) *Aliqua virtus est habitus;*
si.) *Ergo aliquis habitus est laudabilis.*

Bo-) *Aliquod vitium non est jucundum;*
5) car-) *Omne vitium est habitus;*
do.) *Ergo aliquis habitus non est jucundus.*

Fe-

Fe-) *Nullum vitium est laudabile*;
6) ri-) *Aliquod vitium est habitus*;
son.) *Ergo aliquis habitus non est laudabilis.*

Quænam est trium figurarum optima & perfectissima?

℞. Prima; quia sola continet omnes concludendi modos, hoc est universalem ajentem, & universalem negantem, particularem ajentem, & particularem negantem. Adde, quod medium in hac una loco suo collocatur, hoc est inter utrumque extremum; & geminum præstat officium, prædicati, & subjecti. Adde præterea, quod servatur naturæ ordo: nam majus extremum, quia latius patet medio, de illo enunciatur in majori; medium vero ipsum, quia latius patet minori extremo, de illo dicitur in minori. Sit enim quæstio ex. gr. *num Petrus sit animal*: ita expedietur per medium *homo* in primo primæ figuræ modo: *Omnis homo est animal; Petrus est homo; ergo Petrus est animal*. Vides, *hominem* subjici *animali* in majori propositione; *Petrum* subjici *homini* in minori, secundum naturæ leges.

Quodnam judicium ferendum de syllogismo, cujus propositiones sunt complexæ?

℞. Interdum syllogismus suapte natura simplex, constat ex propositionibus modificatis & complexis; quod cum fit, ratio subjecti & prædicati non facile apparet, nisi sensus evolvatur, & brevibus

ver-

verbis rectoque ordine afferatur. Sit exemplum: *Deus jubet, ut diligamus inimicos; Titius est nobis inimicus; ergo eum diligere debemus*. Syllogismus hic est in primo modo primæ figuræ, quamvis aliter videatur verba dumtaxat reputantibus, eorumque positionem. Res clara fiet, si ita expedietur: *Inimici sunt diligendi; Titius est nobis inimicus; ergo diligendus* (9).

Quibus legibus regitur Sorites?

℞. Acervus ille propositionum sibi inter se cohærentium, quem Dialectici interdum Soriten dicunt, ad syllogismum simplicem revocari debet, iisdemque legibus regi. Est enim gradatio quædam syllogistica, quæ in tot syllogismos resolvitur, quot sunt media gradatim assumta (10).

(9) Istiusmodi syllogismi vocantur complexi & modales, de quibus Aristoteles in l. 1. Prior. Analyt. Porro interdum turbat enunciatio incidens, cujusmodi est illa, *Deus jubet*: interdum vero etiam præpostera collocatio prædicati, & subjecti; ut si dicas, *Necesse est diligere inimicos, Titius est inimicus, &c.* Effer recto ordine hoc modo, *inimicos diligere necesse est; Titius est inimicus; ergo Titium diligere necesse est*, habebis argumentum figuræ primæ.

(10) Quomodo Sorites resolvatur, & quibus legibus regatur, habes in capite superiori. Iccirco autem instituitur gradatio, ut natura medii per plura enunciata evolvatur; atque hinc appareat, quomodo recte cum extremis quæstionum cohæreat; & re vera proximum sit, quamvis remotum videretur.

CA-

CAPUT IV.

DE SYLLOGISMIS IMPERFECTIS AD PERFECTOS REVOCANDIS.

Quinam sunt syllogismi imperfecti?

℞. ITA appellantur syllogismi omnes secundæ, & tertiæ figuræ; itemque indirecti primæ, quia minus evidenter concludunt.

Quomodo revocantur ad perfectos?

℞. Subtilissimæ in rem hanc afferuntur a Peripateticis regulæ, quas olim necessarias fecit Sophistarum copia. Nunc quidem nullius fere sunt usus; sed tamen cognoscendæ: quia, ut scribit Seneca de Benefic. l. 6. c. 1. *Quod discere supervacuum est, prodest cognoscere* (1).

Cedo mihi regulas istas.

℞. Sic habe. Quia quatuor primi modi primæ figuræ syllogisticæ perfectissimi sunt, & evidentissime concludunt, iccirco rationem quamdam adhibent Peripatetici, qua reliquos omnes ad priores illos revocent. Ratio hæc ab iis *Reductio* dicitur; eaque duplex est, altera *directa*, seu *ostensiva*, ut ipsi appellant; altera *indirecta*, seu *ad impossibile*.

Quid

(1) De his & similibus loquitur idem Seneca ep. 49. *Non nego prospicienda ista, sed prospicienda tantum, & a limine salutanda in hoc unum, ne verba nobis dentur, & aliquid esse in illis magni ac secreti boni judicemus.*

Quid est reductio directa?

R. Reductio *directa*, seu *ostensiva* est, cum syllogismus minus perfectus reducitur vel ad *Barbara*, vel ad *Celarent*, vel ad *Darii*, vel ad *Ferio*. Quisque autem respicit modum illum, qui incipit per eamdem litteram. Ex iis porro litteris, quæ sequuntur post primam, animadvertendæ sunt *SPM*. Nam *S* significat propositionem præcedentem convertendam esse simpliciter; *P* per accidens; *M* mutandas esse loco præmissas. Sicubi *C* reperitur, argumento est modum illum carere reductione directa, & ad indirectam confugiendum esse. Quæ omnia disticho comprehensa sunt memoriæ caussa.

S vult simpliciter verti. P vero per accid.
M vult mutari. C per impossibile duci.

Ex. gr. reducendus sit modus *Fapesmo*. Palam est, revocari debere ad *Ferio*, quia incipit per *F*. Id fiet, si major propositio convertatur per accidens, quia est ante P; minor simpliciter propter litteram S, quæ proxime sequitur; postremo utraque loco mutetur; ita ut minor fiat major, & contra major migret in locum minoris.

Quid est reductio indirecta?

R. Reductio *indirecta*, seu *ad impossibile*, locum habet in omnibus modis tum secundæ, tum tertiæ figuræ; sed pertinet maxime ad *Baroco*, & *Bo-*

car-

cardo, qui per directam reduci utiliter nequeunt (2). Fit autem hac ratione. Siquis, concessis præmissis, neget conclusionem (quod fieri solet, cum reprehenditur syllogismus tamquam inefficax) sumitur ex ea negatione enunciatio contradicens. Hæc, si modus sit *Baroco*, ponitur loco minoris; si sit *Bocardo*, loco majoris; atque inde oritur syllogismus primæ figuræ, cujus conclusio est opposita alterutri ex præmissis jam concessis. Itaque adversarius compellitur *ad impossibile;* quia cogitur concedere, duas enunciationes disparatas, sibique inter se contradicentes, esse simul veras. *Impossibile est autem, idem esse, ac non esse*. Regulam hanc disticho comprehenderunt, ut memoriæ consulerent.

Majorem servat, mutatque Baroco *minorem.*
Majorem mutat, retinetque Bocardo *minorem.*

Da mihi exemplum aliquod reductionis ostensivæ.

℞. En tibi. Reducatur primus modus secundæ figuræ, qui *Cesare* dicitur.

Ce-] *Nullus lapis est animal;*
sa-] *Omnis homo est animal;*
re.] *Ergo nullus homo est lapis.*

Major propositio convertenda est simpliciter propter litteram S, hoc modo: *nullum animal est la-*

(2) Etiam modi primæ figuræ reduci *ad impossibile* possunt, si quis tam audax sit, ut ne illos quidem habere ratos velit; modo concedat, *contradicentia simul vera esse non posse*. Nam huc demum trahetur.

lapis. Cui si addas minorem, & conclusionem superioris syllogismi, habes modum *Celarent*, qui est secundus primæ figuræ.

Ce-] *Nullum animal est lapis;*
la-] *Omnis homo est animal;*
rent.] *Ergo nullus homo est lapis.*

Da exemplum reductionis ad impossibile.

℞. En tibi. Reducatur idem modus *Cesare*. Fac, ab adversario, concessis præmissis, negatam fuisse conclusionem. Sumo enunciationem contradicentem, *aliquis homo est lapis;* quæ sane per adversarium debet esse vera. Tum illi præmitto majorem ex præmissis jam concessis, quæ erat hujusmodi; *nullus lapis est animal*. Ex quo sequitur conclusio particularis negans per modum *Ferio*, hoc pacto:

Fe-] *Nullus lapis est animal;*
ri-] *Aliquis homo est lapis;*
o.] *Ergo aliquis homo non est animal.*

Atqui conclusio hæc contradicit sumtioni prioris syllogismi jam ab adversario concessæ. Erunt igitur per illum veræ duæ enunciationes contradicentes; quod est *impossibile* (3).

Agit ne de his reductionibus Aristoteles?

℞. Agit, & quidem multis verbis, in l. 2. Prior. Analyt. unde pauca hæc sumsimus.

Cur

(3) Latini homines, qui de his rebus elegantius scribunt, non dicunt *reducere ad impossibile*, sed *urgere incommodo adversarium*: incommodum autem in eo est, quia cogitur sibi ipse adversari.

Cur igitur non vis, me adhibere, qua Aristoteles scripsit, ut adhiberentur?

℞. Aristoteles consuluit sæculo suo talia quærenti; nos nostro consulere debemus. Logica enim est propter homines, non homines propter Logicam (4).

(4) Barth. Kechermannus de Præcogn. Log. tract. 2. num. 6. *Multa sunt in Aristotelis Organo propria ejus temporis, & non ad nostra, sed ad Græcorum discipulorum, quos tum habuit, ingenia pertinentia.*

CAPUT V.

DE SYLLOGISMO COMPOSITO.

Quid est Syllogismus compositus?

℞. SYllogismo composito maxime utebantur Stoici. Est autem ille, cujus propositio duabus partibus constat, quarum altera totam conclusionem comprehendit, altera caussam ejus. Triplex est, *hypotheticus*, *conjunctus*, & *disjunctus* (1).

Qui-

(1) Syllogismi compositi quinque sunt formæ, ut Stoici docent, potissimæ & ἀναπόδεικτοι. Prima est, quæ ex connexo & antecedenti colligit consequens; ut cum dico, *Si dies est, lucet; dies autem est; ergo lucet*. Secunda, quæ ex connexo & contrario consequentis contrarium antecedentis col-

Quinam est hypotheticus?

℟. Syllogismus hypotheticus, quem *conditionalem* Scholastici dicunt, Cicero *connexum*, est ille, cujus propositio duas partes continet copulatas per particulam *si* (2). Ut recte fiat, si sit ajens, regi debet hoc canone: *Posito antecedenti, ponitur consequens*; ex. gr. *si justitia est, virtus est; sed justitia est; ergo virtus est*. Si sit negans, nititur hac regula: *Sublato consequenti, tollitur antecedens*; ex. gr. *si justitia est, virtus est; sed virtus non est; ergo justitia non est* (3).

colligit; ut, *Si dies est, lucet; non lucet autem, non est igitur dies*. Tertia, quæ ex conjuncta negante, & positione alterius membri, contrarium colligit; ut, *Non dies & nox est; dies autem est; non est igitur nox*. Quarta, quæ ex disjuncta & uno disjunctorum, contrarium alterius colligit; ut, *Aut dies est, aut nox; dies autem est; non igitur nox*. Quinta, quæ ex disjuncta & contrario unius disjunctorum, alterum colligit; ut, *Aut dies est, aut nox; nox autem non est; dies est igitur*. Sex. Empir. l. 2. Pyrrhon. hyp. c. 13. n. 157.

(2) Boethius de syllogismis hypotheticis duos libros scripsit: quædam etiam scripsit Laertius in Zenone Cittiejo, quæ omnia in compendium redegit Philoponus ad lib. 1. Prior. Analyt. c. 22. Aristoteles nihil scripsit ob eam caussam (ut observat Gassendus de Logic. orig. & variet. cap. 6.) quia omnis syllogismus hypotheticus facile absolutus fieri potest, ideoque alterius regulæ ad alterum accommodartur. Stoici multa commentati sunt de hypothetico, de absoluto vix pauca; quem ajebant ἀμεθόδως περαίνειν, *sine methodo concludere*, ut refert Alexander Aphrodis. ad l. 1. Prior. Analyt.

(3) De negante ita Cicero in l. 4. de Fin. c. 19. *Docent nos Dialectici, si ea, quæ rem aliquam sequantur, falsa sint, falsam illam ipsam esse, quam sequantur. Ita fit illa conclu-*

Hic argumentandi modus quando claudicat?

℟. Uterque fallax est, cum effertur contrario modo. Deficit igitur ajens, si posito consequenti colligatur antecedens, ut cum dico: *si justitia est, virtus est; sed virtus est; ergo justitia est* (4). Deficit negans, si sublato antecedenti tollatur consequens, hoc modo: *si justitia est, virtus est; sed justitia non est; ergo virtus non est*. Quis enim non videt, si justitia non est, aliam quamdam esse virtutem posse (5)?

Fac

sio non solum vera, sed ita perspicua, ut Dialectici ne rationem quidem reddi putent oportere: Si illud, hoc; non autem hoc; igitur ne illud quidem. *Sic consequentibus vestris sublatis, prima tolluntur.*

(4) Ratio, cur forma hæc deficiat, ea est, quia qui dicit, *Si justitia est, virtus est*; promittit antecedens, non consequens: ideoque antecedens sumendum est, & ex eo concludendum. Hoc fallaciæ genere peccat, qui res naturales explicat per hypothesim; ut cum quis hoc modo disputat: *Si mundus ita constructus est, ut putat Cartesius, recte se habet; atqui recte se habet; ergo ita constructus est, ut putat Cartesius.*

(5) Dicebat Philo (ut est apud Sex. Empiricum lib. 2. adver. Log. cap. 1. num. 113.) verum esse connexum tribus modis, uno autem falsum. Primo enim verum est, cum incipiens a vero, desinit in verum; ut illud: *si dies est, lux est*. Secundo, cum a falso incipiens, in falsum desinit; ut illud: *si terra volat, alas habet*. Tertio, cum incipiens a falso, desinit in verum; ut illud: *si terra volat, est terra*. Solummodo autem connexum est falsum, cum incipiens a vero desinit in falsum, cujusmodi est illud: *si dies est, nox est*. Brevius dici potest, veritatem connexi non pendere a veritate partium, sed a recta consecutione alterius ex altera.

Fac ut hæc aliqua ratione Dialectica extra aleam ponas.

℟. Quandoquidem particula *si* vario modo in oratione collocari potest, ne qua sit erroris occasio, sic habeto. Illud dicitur *consequens* apud Dialecticos, quod necessario consequitur alterum, & ex eo infertur: illud *antecedens*, quod necessario antecedit, atque infert. Hoc modo se habent genus & species, quæ se mutuo antecedunt, & consequuntur, pro vario efferendi modo. Nam ajendo genus consequitur speciem; ut *si justitia est, virtus est*: *si pirus est, arbor est*: *si homo est, animal est*: negando species consequitur genus, ut *si virtus non est, justitia non est*: *si arbor non est, pirus non est*: *si animal non est, homo non est*. Quod si antecedens & consequens reciproca sint, & alterum ex altero promiscue inferatur, nullum discrimen erit inter ajentia & negantia: verbi gr. *Si est homo, est rationalis*; *si non est homo, non est rationalis*: *si est rationalis, est homo*; *si non est rationalis, non est homo* (6).

In syllogismo hypothetico possunt ne esse plura enunciata?

℟. In hoc quoque locum habet gradatio syllogi-

(6) Interdum in Syllogismo hypothetico ajente major propositio negans est: sed tum quidem genus præcedit, hoc modo, *si virtus non est, neque justitia est*: in minori autem sumitur id, quod habet rationem speciei, ita ferme, *sed justitia est*; unde recte infertur, *ergo virtus est*. Exempli loco sit illud D. Augustini de Doctr. Christ. lib. 2. cap. 32. *Si non est resurrectio mortuorum, neque Christus resurrexit; Christus autem resurrexit; est igitur resurrectio mortuorum.*

gistica ad normam Soritis, ut in Categorico; quoties argumentatio negans est. In assumtione tamen esse non potest nisi enunciatum unum. Ex. gr. *Si turpe esset artem dicendi tradere, turpe esset ornate dicere; si turpe esset ornate dicere, eloquentia esset reip. incommoda; si eloquentia esset reip. incommoda, pelleretur a civitate: Sed eloquentia non pellitur e Civitate: ergo non est incommoda reip., si eloquentia non est incommoda reip., turpe non est ornate dicere; si non turpe ornate dicere, neque turpe est artem dicendi tradere* (7).

Quinam est syllogismus conjunctus?

℞. Est ille, in quo major propositio est negans, & duabus partibus constat copulatis per particulam *&*: ex. gr. *Non potest idem corpus moveri, & quiescere; hic liber quiescit; ergo non movetur.*

Quinam est disjunctus?

℞. Est ille, in quo major enunciatio partibus constat disjunctis per particulam *vel*, *aut*, hisque similes. Hujus autem duplex est modus. Nam vel pars una negatur, ut altera affirmetur; vel pars una affirmatur, ut altera negetur. En utriusque exemplum: *aut dies est, aut nox; sed nox non est;* ergo

(7) Argumentum hoc collectum est ex Cicer. verbis in Orat. c. 41. *Si vitiosum est dicere ornate, pellatur omnino e civitate eloquentia. Sin ea non modo eos ornat, penes quos est, sed etiam universam remp., cur aut dicere turpe est, quod scire est honestum; aut quod nosse pulcherrimum est, id non gloriosum docere?*

ergo dies est. Aut dies est, aut nox; sed nox est; ergo dies non est (8).

(8) Interdum hujus generis syllogismi gravem fallaciam continent, quæ minus peritis negotium exhibet, ut cum dico: *Aut es sapiens, aut non es sapiens; sed es sapiens; ergo non es sapiens*. Ratio fallaciæ est, quia particula *non* in majori propositione non negat, sed terminum facit infinitum; in conclusione autem negat. Itaque hoc modo verba expedienda sunt, ut argumentum recte habeat: *Aut es ille, qui sapit, aut ille qui non sapit; sed es ille, qui sapit; ergo non es ille, qui non sapit*. Peccant etiam aliquando, quia res de qua agitur, plures partes capit, nec omnes recensentur.

PARS QUARTA
DE METHODO.
CAPUT I.
DE METHODI NATURA, ET PARTIBUS.

Quid est Methodus?

℞. EST ratio atque ordo doctrinæ, a certo principio profectæ, & per certa instrumenta ductæ, ad verum inveniendum atque explicandum (1).

Quotuplex est Methodus?

℞. Duplex. Altera libera, quæ a judicio scribentis & loquentis pendet; & pro rerum ac temporum varietate variari solet; cujusmodi est Poetarum atque Oratorum methodus. Altera legibus adstricta, quæ ad Dialecticum pertinet (2).

Quid

(1) *Methodus* differt ab *Ordine*; quia *Ordo* facit, ut rem unam discamus post aliam; *Methodus* ut unam per aliam. Itaque *Methodus* non solum ordine, sed etiam momento quodam & judicio res invenit, inventasque disponit. *Ordo* memoriæ lumen affert ad res retinendas; *Methodus* lumen menti affert ad res cognoscendas & explicandas.

(2) Methodus Poetica & Oratoria nihil est aliud, quam prudentia quædam per totam orationem fusa; quæ quidem prudentia non caret arte, sed caret arte Logica.

Quid est Methodus Dialectica?

℞. Placet nobis Methodum Dialecticam geminam facere, *Simplicem*, & *Compositam*. *Simplex* est, quæ rem definiendo ac dividendo explicat; *Composita* quæ argumentando (3).

Simplex Methodus quomodo dividitur?

℞. Dividitur in *Analyticam*, & *Syntheticam*; hoc est in eam, quæ *dissolvit*, & in eam, quæ *componit*. Nam illa ex uno facit plura; hæc ex pluribus facit unum. Nomina Græca sunt a *solvendo*, & *componendo* ducta (4).

Quid est Analytica?

℞. Est via & ratio veritatis inveniendæ per resolutionem compositorum in simplicia, totius in partes, effectorum in caussas. Itaque Methodus hæc procedit ab iis, quæ sunt notiora nobis, ad ea, quæ sunt notiora per se & natura sua; hoc est a singularibus & compositis ad universalia & simplicia. Hac utitur Logicus, cum argumentatio-

H 4 nem

(3) Prima *Simplex* dicitur, quia definitio ac divisio solvit quæstionem simplicem *quid sit*; secunda *Composita*, quia argumentatio solvit quæstionem compositam *quale sit*: illa primum mentis conatum regit, idest simplices perceptiones & explicationes; hæc secundum & tertium, idest judicia & ratiocinationes.

(4) *Analysis* & *Synthesis* voces sunt a Geometria sumtæ, ut scribit Philoponus ad init. lib. 1. Poster. quemadmodum & *Syllogismus*, & aliæ in Logica adhiberi solitæ. Nam veteres hæc studia post Geometrica suscipiebant; ideoque multas formulas ex illis traducebant.

nem solvit in enunciationes, enunciationes in terminos, terminos in simplices & compositos; quæ via maxime ad inveniendum idonea est (5).

Quid est Synthetica?

℞. Quæ progreditur e converso ab iis, quæ sunt notiora suapte natura, ad notiora nobis; idest ab universalibus ad singularia, a simplicibus ad composita, a partibus ad totum, a caussis ad effecta (6). Hac utitur Logicus, cum incipit a terminis, & per eos ad enunciationes procedit, subinde vero ad argumentationem. Methodus hæc in docendo & explicando locum habet; atque adeo

(5) Etiam in docendo atque explicando interdum adhibetur, cum proposito alicujus rei fine, media subinde resolvendo aperimus. Itaque Aristoteles *Analytica* methodo in Posterioribus uti videtur; ubi exposita scientiæ natura & ratione, pergit ad demonstrationem, & reliqua sciendi instrumenta. Eadem utitur in Ethicis, ubi explicato fine, idest beatitudine, postea de instrumentis agit ad illum consequendum necessariis. Sed hæc quidem vulgo *Methodus definitionis* vocatur.

(6) Aristoteles initio lib. I. Physic. vocat universalia *notiora nobis*; in I. Poster. vocat *notiora natura*. Sed in Physicis accipit universalia tamquam tota quædam; totum autem cognitione quadam rudi & confusa *notius est nobis*, quam partes ex quibus componitur. In Posterioribus universalia vocat caussas rerum, quæ res ipsas præcedunt & manifestant; ideoque *notiores natura* dicuntur, & quidem cognitione clara atque distincta. Itaque Physicus procedit ab universalibus, ut sunt tota; Logicus ab universalibus, ut sunt caussæ: ille incipit a cognitione confusa; hic a cognitione distincta: Physicus a *notioribus nobis*; Logicus a *notioribus natura*. Id si reputasset Clericus in Arte Crit. Par. 2. c. 8. n. 10. non scripsisset, *Aristotelem non satis intellexisse, quid diceret*.

eò in faciendo quoque. Nam ex. gr. qui domum construit, incipit a fundamentis, & per parietes pergit ad tectum, utique componendo (7).

(7) *Analytica* interdum idem valet, ac *Critica*. *Analytica* enim Methodo utimur, cum retexinus, & examinamus disputationes alienas; *Synthetica* utimur, cum nostras componimus. Platonici *Analysim* aliter explicant: qua de re vide Alcinoum Institut. ad doctr. Platon. c. 5.

CAPUT II.

DE METHODI LEGIBUS.

Quanam sunt Methodi leges in quærenda veritate servandæ?

℟. ALII alias faciunt. Nobis ea prima lex est, ut initio statim illud definiamus, in quo versari volumus; non quidem definitione plena & perfecta, sed tali quadam descriptione, quæ satis sit ad rem propositam ab aliis separandam. Nam plena & perfecta definitio in rem cadere nequit, quæ nondum sit explorata (1).

Se-

(1) Cicero de Fin. lib. 2. cap. 1. *Omnis in quærendo, quæ via quadam & ratione habetur, oratio, præscribere primum debet, ut inter quos disseritur, conveniat, quid sit id, de quo disseratur*. Et l. 1. de Orat. c. 48. *Id faciam, quod in principio fieri in omnibus disputationibus oportere censeo, ut quid sit illud, de quo disputatur, explanetur, ne vagari & errare cogatur oratio, si ii, qui inter se dissentiunt, non idem esse illud, de quo agitur, intelligent*.

Secunda lex eſt, ut rem in partes majores ſolvamus, deinde minores, poſtremo minimas; tamdiuque excutiamus, alias ab aliis ſeparantes, donec ad primas & ſimpliciſſimas ventum ſit (2).

Tertia, ut certum firmumque habeamus, *quidquid evidentiſſime cognoſcitur, ita eſſe, ſicuti cognoſcitur.* Nam ex. gr. qui evidentiſſime cognoſcit, ſe diſputare, revera diſputat. Hæc prima apud juniores Logicos & Metaphyſicos veritatis regula eſt. Sed reſolvitur in Ariſtotelicam illam de Enunciandi rat. c. 9. *Quidquid eſt, quandiu eſt, non poteſt non eſſe*. Cur enim exemplum allatum verum eſt; niſi quia qui diſputat, quandiu diſputat, non poteſt non diſputare (3)?

Quarta, ne quid prius, aut plus judicetur, quam perceptum ſit. Nos enim de rebus judicare non poſſumus, niſi per notiones earum (4).

Quinta, ne ſinamus nomina quædam nobis obtru-

(2) In quærenda veritate veniendum eſt ad partes minimas; non tamen in ea tradenda & explicanda. Itaque Seneca epiſt. 89. *Philoſophiam in partes, non in fruſta dividam. Dividi enim illam, non concidi utile eſt. Nam comprehendere, quemadmodum maxima, ita minima difficile eſt.*

(3) Hoc totum refertur ad notionis evidentiam, quæ criterium veritatis eſt, ut habes in Syntagm. 2. c. 1. quem locum conſule.

(4) Cum verum quærere incipimus, ea quoque ad examen revocanda ſunt, quæ ante certiſſima judicavimus; non ut rejiciantur, ſed ut nihil ex iis ratum habeatur, quin prius longo examine ſit excuſſum, & evidentiſſime comprehenſum. Si quid non poterit perſpicue comprehendi, judicium de illo ſuſpendatur. Id porro ad ea pertinet, quæ ratione, non auctoritate judicantur.

erudi, quorum clara & perspicua significatio non sit (5).

Sexta, ne auctoritati plus tribuamus, quam oporteat, & recta ratio postulet. Veritatis enim indagator suis oculis, non alienis credere debet.

Quænam sunt Methodi leges in veritate explicanda?

℞. Qui ad docendum aggreditur, id primum extra controversiam ponat, in quo se exercet, ejusque nomen ab ambiguitate liberet. Id cum præstiterit, statim ejus essentiam aperiat, tum affectiones, postea caussas; quæ tria significari solent per formulas *quid sit*, *quale sit*, *cur sit*. Atque hæc prima dici potest hujus methodi lex (6).

Secunda est, ut in re qualibet a simplicioribus & facilioribus incipiens, pergat ad composita & difficilia, eo utique ordine, ut priora posterioribus lucem afferant (7).

Ter-

(5) Ut cum quis explicaturus, qua ratione corpus & mens simul coeant, & mutuis officiis inter se agant, ait id fieri *per influxum physicum*; quod nomen inane est. Plura exempla istorum nominum habet Clericus in Arte Crit. p. 2. c. 8.

(6) In formula *quid sit* comprehendimus etiam *quotuplex sit*, more Aristotelis, qui divisionem partium revocat ad explicationem essentiæ. Quæstio *an sit* non semper præcedit alias. Nam si agatur de re, cujus natura sit valde ignota, prius *quid sit*, explicatur; deinde *an sit*, quæritur. Ita Aristoteles in Physicis prius quid sit vacuum, ostendit; deinde num sit in rerum natura, examinat.

(7) Sicubi simplicitas cum facilitate pugnabit, facilioribus locum concedes; quia in docendo ac discendo non tam re-

Tertia, ut non solum nihil necessarium prætermittat, sed amputet supervacua. Nemo est enim illo jejunior, qui cuncta infarcit sine delectu, nec tam cogitat quid dicat, quam quantum.

Quarta, ut in probando, si res argumenta necessaria capit, probabilia pauca adhibeat; eaque præponat, ex more Aristotelis, qui tantopere artem disputandi calluit (8). Si necessaria desunt, probabilia multa congerat. *Nam verisimilia etiamsi videntur esse exigua per se, multum tamen, cum sunt coacervata, proficiunt.* Cicero in Partit. c. 11. (9)

Quinta, ut in refellendo illud in primis spectet, quod affertur ab Aristotele in lib. 4. Metaph. c. 3. & 4. *Fieri nequit, ut idem sit, ac non sit.* Ex quo Metaphysico principio fit Logicum illud: *Enunciata contradicentia non possunt esse simul vera.* Nam Sophi-

rerum, quam cognitionis nostræ ratio habenda est. Itaque nos explicaturi notiones universales in Parte 1. c. 2. exordium duximus a singulari, quod est compositum, sed facilius ad cognoscendum; tum minutatim ex illo detrahentes, pervenimus ad simplicissima.

(8) A probabilibus transeundum est ad necessaria; tum quia, ut proverbio dicitur, *pulchrum est ab asinis ad equos transire, turpe ab equis ad asinos*; tum quia hoc pertinet ad persuasionem, ut extremo loco firmiora serventur, & ultimas auditorum cogitationes occupent.

(9) Quinctilianus lib. 5. c. 12. *Firmissimis argumentorum singulis instandum; infirmiora congreganda sunt: quia illa per se fortiora non oportet circumstantibus obscurare, ut qualia sunt, appareant; hæc imbecilla natura mutuo auxilio sustinentur. Itaque si non possunt valere, quia magna sunt, valebunt quia multa sunt.*

phistarum fallaciæ ad hunc denique scopulum argumentando alliduntur (10).

Sexta, ne putet inexplicabile, quod nondum explicatum est. Fieri enim potest, ut aliquando explicetur.

Septima, ut in quacumque materia versemur; pro natura & conditione ejus, non pro libidine, aut partium studio assensum nostrum moderemur. Quamquam hoc non tam boni Dialectici est, quam boni viri; nec fortasse ad nos pertinet talia præcipere.

Octava, ut cogitationes nostras quam clarissime explicemus, sermonem adhibentes nitidum & idoneum; ne forte videamur verborum involucris ignorantiam nostram tegere velle, & credulos homines ludificare. Quod siquis, cum recte sentiat, non potest tamen, quod sentit, dilucide explicare, publico abstineat; *ne spissa risum tollant impune corona* (11).

Cedo paucis Methodi usum.

℞. Vel agitur de tota disciplina, vel de aliqua disci-

(10) Cicero in Tuscul. 1. c. 6. *Quem esse negas, eundem esse dicis? Ubi est acumen tuum?*

(11) Cicero Tuscul. 1. cap. 3. *Multi jam esse Latini libri dicuntur, scripti inconsiderate ab optimis illis quidem viris, sed non satis eruditis. Fieri autem potest, ut recte quis sentiat, & id quod sentit, polite eloqui non possit: sed mandare quemquam litteris cogitationes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis & otio & litteris. Itaque suos libros ipsi legunt cum suis; nec quisquam attingit præter eos, qui eamdem licentiam scribendi sibi permitti volunt.*

disciplinæ parte, vel de aliqua ejus partis controversia. Si res est de tota disciplina, verbi gr. de Logica, Methodus *simplex* adhibetur, & quidem *Analytica* in quærendo, *Synthetica* in docendo. Si aliqua disciplinæ pars explicari debeat, puta doctrina idearum, tenenda est via & ratio quæstionum quatuor, *an sit, quid sit, quale sit, cur sit*. Denique si aliqua ejus doctrinæ controversia sit examinanda, verbigr. num cognitio nostra pendeat ab ideis, Methodus *composita* locum habet. Ad hanc porro revocatur Methodus illa, quam *Geometricam* quidam vocant; cum prius vocabula definiendo explicantur; deinde axiomata ponuntur; postremo argumentationes conflantur, vel firmæ, vel infirmæ, pro varia rerum natura & conditione, de quibus disputatur (12).

(12) Aristoteles, cum methodum compositam adhibet, triplici via & ratione utitur. Nam interdum aliorum opiniones primum evertit, deinde suam statuit & confirmat, ut in primo Physico de *Principiis*: interdum sua statim proponit, postea vero infirmat aliena, ut in tertio Physico de *Motu*: interdum utriusque partis argumenta refert, tum sententiam suam aperit, postremo contraria refellit, ut in quarto Physico de *Vacuo*. Sed exempla magnorum virorum parum juvant, nisi qui disputat, ingenio & judicio valeat ad eligendum.

TABULA SYNOPTICA
TOTIUS OPERIS
SYNTAGMATA TRIA.

TERTII HUJUS QUATUOR SUNT PARTES.

IN-

INDEX
RERUM, ET VERBORUM.

A

Quo-

D

F

G

H

I

Ima-

L

M

N

No-

O

P

Par-

Qua-

Q

R

Sce-

S

Stoi-

T.

Va-

V

F I N I S.